

Çand hafizeya zindî ye

Em dibînin di her serdemekê de jinê bi awayekî ev nîrxên çandî li dora xwe kom kirine; haya wa ji vê yekê hebûye ku ev hafize wê veguheste çaxêke din û bi vê berpirsariyê nêz bûye. Jinên Rojhilat li rexmê nêzikatiyên paşverû dest ji têkoşîna xwe bernedane... Zehra Mohammedzadeh / R.2

"delîlo delîlo dest(d)anê.."

Giranî, sivikayî, milanî xwe dabûn kêleka koçerî bi destmala şînê tarî. Ne me dev ji giraniya xwe berdida û ne me milê xwe dikir dîlanî. Dilê me dianî hesret û li ber deriyê me datanî. Me deriyê xwe dadida li dildaran û me qefle qefle kelmêşên reş dikirin mêvanî... Yıldız Çakar / R.3

Eliyo Bira yê li Newala Qeremûsê

Nizanim çend sal çêbûn; her payîz e, ber destê sibehekê, baraneke nermik xwe li destêke bêdar digire, bêhna axa sor difûre, şalûlek xwe tîne bîra kendalekî. Dîsa firar û qeçax li devereke asê, asê mane. Hawar û îmdadek nîne. "Kur-mancên deştê" giliyê wan kirine... Selim Temo / R.5

Rojnameya Heftane

xwebûn

20-26 Çile 2020

Hejmar: 5

Buha: 4 TL

rojname@xwebun.org

www.xwebun.org

Zarok êdî bi kurdî mezin nabin

ZIMANNAS ZANA FARQÎNÎ têkildarî Tora Ziman û Çanda Kurdî û her wiha girîngiya ziman ji rojnameya me re axivî û wiha got: "Ez wek kesek li ser zimên dixebitim, di van xebatan de dertê holê ku em ziman û çanda xwe venaguhezînin nîfşên nû. Em nikarin emanetê me ji dê û bavê wergirtîye bidin zarokên xwe. Zarokên me bi zimanê xwe mezin nabin û ranabin."...
Hevpeyvîna Bilal Guldem / RÛPEL - 4

Tora Ziman û Çanda Kurdî... Samî Tan / R.11 **Teşebiseke pêwîst û wêrek...** Zekî Gorur / R.11

Li hemû parçeyan rojev yekitîye

Ji bo partiyên siyasî yên kurdistanî tişta herî girîng yekitî ye û ji bo wê ji banga paşvehiştina pirsgrêkên navxweyî û nakokiyên tê kirin. Li gorî nûnerên siyasî heke diwarên li pêş xwe rakin dê bêhtir nêzî hev bibin. Bi taybetî ji li bakurê Kurdistanê nîqaşên yekitîyê berfireh dibin. Dawiya hefteyê 9 partî û

rêxistinên kurd bi rojeva yekitiya neteweyî li hev civiyan û gaveke mezin avêt. Serokê KKP'ê Sînan Çiftiyurek destnîşan kir ku divê partiyên siyasî êdî nakokî û pirsgrêkên navxweyî li aliyekî bihelin û bîna cem hev. Serokê Giştî yê Partiya Azadî Ayettullah Aştî jî di nîrxandina xwe de bal kişand ser mijara di

olê de netewebûn û wiha qal kir: "Ola Îslamê ne li dijî netewebûnê ye. Netewebûn hewce ye." 26 partiyên kurd yên li Sûriyeyê ji bo yekitiya neteweyî gavek nû avêt û bang kirin ku bê şert û merc bîna gel hev. Partiyên siyasî yên kurd bi daxuyaniyê nivîskî bang li yekkirina ref û helwestan kir... /R - 6/7

Ziringînî ji bin guhê we were!

Qirix hat û meşiya
Qelem xist nav tiliya
Bang kir Îmam Cîciya
Tersteqle û çendek diya
Go min Zrîng ji we re
aniya
Kovara xêzkariya
Xelo ji kêfa ziriya
Şevo rabû firiya
Malî rabûn ser piya
Hêlo li qerfê geriya
Ji kerban re giriya...
Dildarê Amedê / RÛPEL - 10

Hîç fedî nakin

Tabeleyên bi tirkî û kurdî yên li şaredariyan daxistin û li şûna wan tabeleyên bi tirkî daleqandin. Destpêkê li Bedlîsê ev kirin. Tabeleyên şaredariyan ên pîrzimanî yek bi yek hatin daxistin... RÛPEL - 3

No rayraberdiş paştî dano kerdoxan

Çîyo balkêşin ra yew zî oyo ke Dêrsim de hedîseyê îstîsmarî virazîyayî û virazîyenî. Dêrsim de 5 aşmanê peyênan de 4 hedîseyê îstîsmarî qewimîyayî. Ame zanayene ke qezaya Pêrtagî ya Dêrsimî de xeylê domanê lajî yê 11 û 16 serrî raştê îstîsmarê cinsî ameyî. Qerarê nimitişî dîya tehqîqatî ser. Verê cû Cizre de, Çewlîg de û Mêrdîn de serebûtê îstîsmarî amebî meydan... RÛPEL - 9

Felemez Ulug Lêgerîna desthilatdariyê

RÛpel - 7

Sedat Ulugana Şerê Cîhanê yê Yekemîn û eşîrên kurd

RÛpel - 8

Şener Ozmen Dojeha ku li can û cesedên xwe digere

RÛpel - 11

Agît Yazar Qada şerê dêwan: Dara

RÛpel - 12

Otopsiya sersalekê

Tu bi serêşiyek dijwar şiyarî sala nû bûyî. Sala nû; êşên kevn, serêşek arkaîk... Te hew dît ku wa tu li 'bexçeyek tenha' li ber baranê yî. Te xwest her tişt şil bibe, bi taybetî jî serê te yê ku dûmana êşek kevn jê dikişiya

Mizgîn Ronak

Te îsal nexwest tevli şanoya pîrozkirina sersalê bibî, te got "Ez nexweş im." Tu bi rastî jî nexweş î, şairiyek nexweş, (Gelo şairî navê kîjan nexweşiyê, sernavê kîjan jana zirav e?) Lê tu dîsa jî ji her kesê baştir bûyî. Tu zîq sekinî li dawîya salek û li serê salekê. Tevli şahiyên nebûyî. Şahiyên sexte, wekî peykerek sekinî li nêv şevê. Ne salname, ne katjimêr, nebûn xem ji te re, ne ji hiqehiqên piştî saet dozdehan. Rûyê geş ê li ber dilê te, yê Ranyayê bû; di wê paşnîvroya bi tenê de û her rûçûyînek bû. Her çûyîn, listîkek ku tim ê/a çûyî bi ser diket.

Tu bi serêşiyek dijwar şiyarî sala nû bûyî. Sala nû; êşên kevn, serêşek arkaîk... Te hew dît ku wa tu li 'bexçeyek tenha' li ber baranê yî. Te xwest her tişt şil bibe, bi taybetî jî serê te yê ku dûmana êşek kevn jê dikişiya... Saetek, sê çar saet, tik û tenê meşiyayî. Baranê rûyê te şuşt, we bi hev re îskanek av vexwar. Wekî ku ew av xwîna baranê bû te vedixwar xwîna te bû, baranê vedixwar. Dilopên baranê herikîn ji ser rûyê te. Anîn bîra te; tu herî dawî di avrêlê (nîsanê) de çûbûyî ber baranê û di wê çîlesra ne efsûnî de te pê derxistibû ku baran û rondikên te bi hev re ketibûn pêşbaziyek bêdeng lê dawiyê her du jî lingsikestî mabûn.

Erê, şanoya sersalê hatibû, her kes şanoger, her cil ê listikvan, her kes cidî bû. Lê baranê te li ser maseya otopsiyê wek kefiyeyek ji dara ziyaretê hatiye dizîn, raxistibû lêkolîn dikir. Dilê te qelaştibû, mikroskopan digot ku "bi sê helbestên nivîmayî ji paş ve hatiye kuştin." Destên te! Destên te yên ku goya ji bo azadiya Kurdistanê bê kurdî bi rişmê hespê boz ve şin hatibûn, kuştî hatibûn ditîn, di wan de nivîsên kurdî yên ku êdî tu kes naxwîne hatibûn ditîn.

Baranê otopsiyê didomand û te bi çavên pisîkek fediyok a bi zaroktiya

tevî kurdan hatî, li hûrgiliyan mêze dikirin. A wayê serê te! Xeyalên ku te de wekî maran û heştpeyan dimilmilîn ji hêla rastiyên bi qefes vehatibûn rûçikandin (Ma qefes dikarin birûçikînin?). Ez nabêjim lê otopsiya baranê dibêje û ev der ne morga Meletiyê ye, nizanîm li ku ye? "Nizanîm li ku" çî ye îcar her hal navê derek pir taybet e ka hiş be, otopsi derman dike lê nemiribûn, bûbûn kevir û nehiştibûn ku xwîn here mejî. Dor hatibû ser sîngê te! Dema bi xencerên taybet qelaştin, beytîka hozantiyê jê firiya û her tiştê wê mir! Dema ku her tiştê hêlîna dil, sîng mir, baranê destê xwe ji otopsiyê şuşt; bi fikrên bi perik dirût û fermûara sala nû kişand. Na ew fermûara can û cesedê te yê li bin

baranê bû û tu hêna jî wekî temaşevanek filimên komediya romantîk, bi dilopên barana bi tenê re dimeşiyayî. Ev nivîs dihat bîra te. Te digot "na, niha na! Niha nikarim binivîsim û heya ku xwe bigihînim heyama nivîsandinê jî dê kevin bibe. Niha bisekine." Lê dil, bir û hişê te bûbûn pênûs, nedisekinîn, li bin baranê, ji bo baranê dinivîsandin. Li ser eniya te, li ber kaxizên dilê te yê otopsikîrî û bi nivîmayîna sê helbestan, kuştîmayî dinivîsandin.

Rastî baran e

Sersal bû, wiha digotin. Her hal wateyek wê hebû yan jî 'serêk' wê. Lew digotin "Sersal, serê salê." Tu bi meşa ku ji berê şerî serxweş bûyî dimeşiyayî. Porê te yê bê kum û

kolos şil û pil dibû, serêşa sersalê jî sivik... Ji nişka ve ji te eyan bû, te got; "Ev sersal, sersala kuliyên xemgîn û kizîkên berbiteqîn e!" Navandin girîng bû ku te bigota sersal; a serkeftina pîroz a diroki û rojevî ye jî dê tu tişt neguheriya. Lew navandin çiqas bi şewq û şemal an bêsal û desmal be jî nikare rastiye biguherîne. Lew rastî baran e û te şil dike, dişelîne, dipelîne, di raportek otopsiyê de dihetikine yan jî digihîjîne asîmanê soromoro.

Te çavên xwe girt û çavgirtî meşiyayî, tiştê nehat serê te. Wekî ku dilopên baranê bûbûn rêber ji te re, li bin guhên diwêr jî neketî. Çavên girtî, rûyê ku baranê şuştî, gavên bêtirs û bi sermestî. Qasek paşê te dît ku waye baranê sala borî li ser ma-

seyê raxistiyê û helbet otopsi! Di nav xwîna ku çûbû ser mejî de darzeytûnek daliqandî hat ditîn. Kesk bû, dijwar bû, Efrîn bû. Ji dilê wê, ax ji dilê wê! Girê Spî ku wek şaşîkek spî ketibû bin simên hûtên heftserî derket. Şaşîk êdî reş, gir êdî ne spî bû û Serêkaniyê, hemû kaniyan çikandibû. Ne av mabû, ne delav. Sala borî, li ser maseya otopsiyê bûbû raportek bi xwîna kurdan neqîşandî, kurdî çî xwînbehr e, bi sedsalan e xwînrij e lê dawî lê nayê!

Mîna bi çavên girtî dit; baranê raporta otopsiya min û ya otopsiya sala nû bi lez xist berika xwe, bi çavên tije serborî li me mêze kir û çû ber bi serboriyek nû ve.

Îsal bê çiya Newrozê nakim

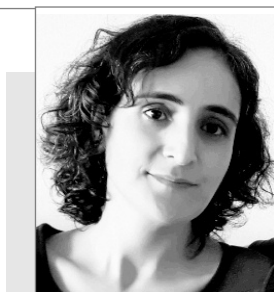
Di şevê sersalê de risteyên te nexweşiya şairan li xwe pêçan û heta sibê bi wan risteyên Abdula Peşew kete zikrê: "Îsal bê çiya Newrozê nakim." Te di gelek Newrozan de xwendibû lê dîsa jî tu ji derveyê şanoya pîrozbahiyê nemabûyî. (Qey pîrozbahî mecbûriyet in ne pîroz û bêkêf in?) Lê îsal ev riste bûn konê te û te xwe welê li wan veşart ku tenê baran dikaribû bigihîje te. Te îsal "Bê çiya Newroz û sersal nekîr!" Kî naxwaze bila ew jî neke. Lew mecbûriyetên dagirkeran tîra xwe giran û xedar in, hewce nake ku em ji li ser xwe û hev bi-barînin. Lê bi serê ku baranê êşa wî şuştî û dilê ku ji bo we demên rûberfin dixwaze, ji we re dibêjim; sersal û her tiştê we pîroz be, rûgê û bi kêf be.

Mîna xwest helbesta xwe ya bi navê "Sûrê hozanan" li vir binivîsim lê min nedît û fêhm kir ku meh û niv berê ew pirtûk jî (Dilavî, helbest, Weşanên Ar) ji hêla gestapoyê ve hatiye talankirin. Niha bê pirtûk û helbest im lê di bîra min de ev riste maye, bila diyarî be ji bo we; "Hozan in, bi dilê xwe tûj dikin sûrê xwe." Gelo nexweşiya hozanan ne ji ber vê yekê be?

Rojhilatê Kurdistanê yek ji wan qadan e ku xwedî dewlemendiyeke çandî ye. Erdnigariyek berfireh e ku ji bawerî, ol, çand û zaravayên cihê yê kurdî re malovaniyê dike. Yên ku di dem û dirokên cuda de hişt ev çand zindî bimîne û bûn perçeyek ji vê dewlemendiya çandî jinên rojhilatê Kurdistanê ne. Jin di dirokên cuda de tev li rapêrînan bûne, têkoşiyane. Lê têkoşîna wan herî zêde ji di qada çandî de li pêş bûye. Bi stran, çîrok, helbest, destan û heyranokan, êş, keder û serpêhatiyên xwe anîne zimên. Minaka wê jî helbestvan Xatûn Dayrakî Razdar e ku di sedsala 13-14'an de û Lîza Xanim e ku di sedsala 11'emîn de jiyane.

Li rojhilatê Kurdistanê parastina çand û ziman bi hêz bûye. Jinê bûyerên di serê kurdan de derbas bûne pir baş veguhastine nişên nû. Dibe ku we hemûyan strana "Golnar" guhdar kiribe. Ev çîrokek a sadsala 18'emîn e ku behsa êrişên Qaçaran a ser Xorasanê dike; li wê derê gel bi komî tê kuştin. Golnar lorîn, keder û êşên gelekî ye ku di feryada jina kurd de xwe digihîne roja me ya îro. Dîsa mirov di-

Zehra Mohammedzadeh

Çand hafizeya zindî ya gelan e

kare Heyran Xanima Dunbulî minak nişan bide ku di salên serê sedsala 19'an de li Xoy, Urmiyê jiyaye û dûvre ji ber koça bi darê zorê diçe Tebrîzê. Wê helbestên bi zimanê kurdî, azêrî û farisî nivîsîne û behsa sê diwanên wê yê mezîna ku nêzî pênc hezar beyt in, tê kirin. Ew jî di helbestên xwe de behsa rewşa dema te de, êş, keder û rewşa jinê dike.

Em dibînin ku di her serdemê de jinê bi awayekê ev nixrên çandî li dora xwe civandine, hay ji vê yekê bûye ku ev hafize ew ê veguhere çaxê din û bi vê berpirsariyê bûye. Jinên Rojhilat li rexmê nêzikatiyên paşverû, pîvanên zilam, êrişên dagirkerên welatê xwe, dîsa jî dest ji têkoşîna xwe berne-dane, nexasim ji di qada çandê de. Ji bo vê girîng e ku em behsa Cihan Ara Paweyî bikin ku di sala di nîveka sêda-

sala 19'an de jiyaye, jinek helbestvan, zanyar û tîgîhiştî bûye, kedeke wê ya mezîna çandî çêbûye. Ew bi rêya helbestên xwe li dijî koçberî, êşan, şer dike. Di heman demê de pergala heya ya zilam jî dixê bin lêpirsînê; bi qasî di qada çandî û wêjeyî de tîdikoşe, di van mijaran de jî xwedî têkoşîn e: "Ne zilam dikare derd û xemên jinan, birindariyên wan û hêviyên wan fêhm bikin, ne jî pergala serdest a heya dikare jî jinê re bibe hemderd û pîrgirêkên wê çareser bike."

Bêguman ev hemû tiştên ku bi ked û hişê hevpar e mirovan pêk hatine, teşe girtiye; ev tişt berhem û hemanên bingehîn ên çandê pêk anîne. Di nav jiyana civakî de jin bi vê ferasetê nêz bûye, li dora civakê çanda heya ya dewlemend hîn bi hestyarî ho-

nandiyê û derbasî roja me ya îro kiriyê. Ev yek bi taybetî ji bo civaka me ya kurd ku di her serdemê de rastî qirkirina çandî dihat, girîng bû. Ji ber ku çand nasnameya herî bi hêz a xwepênasekirina civakan e.

Ji ber vê çendê jî lazim e em qala Mahbanû Ebasî, ango Banû Şîrwanî bikin ku ew jî di demeke cuda de, bi dengê xwe re û rêçekê jî çanda xwe re diyar dike. Banû Şîrwanî ku di sala 1929'an, li Qûçana Xorasanê tê dinyayê, bi stran û xebatên xwe yê çandî bûye çavkaniya hest û raman ji jinên Rojhilat re. Mirov nikare bêje ev tenê stran in, ji ber ku jiyana, çîrokên evindariyê, talan, qirkirin, carnan ji qala çol, deşt, çiya û ber, şahî, şîn, nexweşî û baweriyên xwe kirine ku ev yek bingeha çandek dewlemend a kurd pêk tîne ku çand jî li dora van nixran ava

dibe. Ew bi strana "Gulnazîkê xwe, lorîkê xwe, lê yarê" behsa keçên kurd dike ka çawa piştî şer û talanê li bazaran hatine firotin, dike. Di strana "Ez aşîq im eman yarê" jî behsa derbide-riya jinekê dike. Di stranên wê yê "Gulperî û dest bi hena", "Leylî û Leylane" û "Vay çî rozîgar e" mirov pir aşkera dikare rewşa jinê, gel û civakê bibîne. "Herayî; herayî hawara çiyayî ye!" Ev jî nişana bûyerên penaberîya kurdan e. Li vir jî em dibînin ka çawa bûyerên bi êş, keder, şînen kurdan ji bo neyên jî-bîrkirin, robarek jî çandê ber bi sîberojê diherike. Ev bixwe têkoşînek mezîna çandî ye! Helbet bi dehan minakên wiha hene, armanc tenê di şexsê van jinan de balkişandina ser rol û têkoşîna jinên Rojhilat e. Wekî ku me di hemû minakan de jî dît, çand li dora nixran pêk tê, çand "xwebûn" e, nasnameya civakî ye ku bi kevnepîopiya berxwedana jinê heya roja me ya îro hatiye parastin. Ger ev tîkiliya xurt a diroki bê qutkirin, dibe ku meriv nikaribe dîsa bi vê rola xwe rabe û bibe dengê têkoşîn, êş, koçberî û lorînen gelê xwe.

Stêrka Gelawêj

Yildiz Çakar

“delîlo delîlo dest(d)anê..”

Bêriya ku rê me bibe, dibir jêbirka me, ji çiroka evîne. Ma ne ew cih bihušta me bû, li ser singê. Dema me serê xwe dida ser, ser bi ser mezin dibû keskesor li ber. Sêr bû, di nav kefa destan de. Destan ji me dikir, dikirin em zînê bê mem! Me gotin didewisandin, me radihişt hemû rêyên dojhê û em diçûn. Diçûn em, evîna dima di dewsa me de.

-kes ji kesana diçû, lê evîna ji dilana diçû!

Me bêriya xwe dikir ji çavên sewdayan û me şerma xwe dikir leheng û me li ba xwe dida rûniştandin. Rûniştî tenê tiya me û me çiroka xwe bi awazeke şewat digot di ber de... Miradê me di ber me de dima weke aweke tahl. Tahl e gotinên evîndaran. Dişikine hezar şuşeyên dil û şevan. Şev bû! Li me digeriya. Digeriya destên me di çola destanên me de. Lehengên me bi hêştiran li dû kerbeşan diket. Diket yeko yeko stêrkên me ji eniya me, tovên me li axa xerîb diket. Diket gotinên kilaman;

“delîlê gozê lê nemayê, avê çem û kaniya sar e çî bikim malê dinyayê, delîlê dozê lê nemaye, delîlê lê gozê lê nemayê, avê çem û kaniya sar e çî bikim malê dinyayê, delîlê gozê lê nemayê bê te sebra min nayê.”

Girani, sivikayî, milanî xwe dabûn kêleka koçeriyê bi destmala şinêtarî. Ne me dev ji giraniya xwe berdidan û ne me milê xwe dikir dilanî. Dilê me dianî hesret û li ber deriyê me datanî. Me deriyê xwe dadida ji dildaran û me qefle qefle kelmêşên reş dikirin mêvanî... Me xwe li dû xwe dihiştin ji milê miranî. Mirzoyên me dibûn xulam li bihušta biyanî. Biyanî bûbûn destdanên me ji me. Fêki nedigirtin darên dilên me. Yeka me nedibû heft. Bihara me nedibû aheng. Dawetên me bêkes diman, ereb û kihêl kulek... Donzdeh zirne û def bi nîfîrek li ber bayê windabûnê diketin bi siwarên zemanan...

Me di xewnên şevan ên zemanan de, dengê berbûyan dibîhistin ji çermê defan. Şikestina kûzên bi şekir, dibû baran li emrê zarokatîyan. Me xwe hol dikir, me xwe çeng dikir, me xwe bi toza şekir dikir. Şekir dibû ramûsan li hinarûkên yaran. Sê caran dewsa xwe dihişt li şaneşinên berbangan.

Hêdi hêdi em wînda dibûn. Kulîlkên me ji fistanên me yên çiftexasê diketin û birinên me ji dilên me. Êdî qalîk nedigirtin evînen me. Robarên çavên me zuha dibûn, me kenê derewçin dikir parî û me li parsa xwe dikir sedeqe... Gotinên zarokatîyê dadiweşandin weke toza genimên zer û li xeybaneyan ba dikir.

Me detoyên xwe li çûçan, çûçiyên xwe li biva dixist ji şeraniya zaroyan û me navê dayê û bavo li ferhengan dixist. Me dilê xwe li şevan dixist. Şevên ji zilûmantan, ku ji bilî xwedayan şahidê me tune bû, mohra qederan reşê qetranî bû. Her berbang li ber roja me qurnisandî bû.

Beriya ku rê me bibe, dibir jêbirka me, me ji çiroka çirokê. Ma ew ne destmala sor a bi neqîşkirî bû di paxila me de. Li ser dara jîyanê li benda kurê Mirşahî. Kê em temdan bira avê? Em çawa bûn gula avê? Di ber guhên lawên kurmenc de, çawa bûn kilama binyadê. Erê yadê, delîlê dilê me dozê lê nemaye, çavên reşê tarî lê heyirî maye. Her çîqa bibêje heyva me ronî ye, siyek ji destê xweda li ber royê ye.

Dê navê wan di kulan de bê ser ziman

Kurd dikarin bi xebatên xwe yê ziman, navê kesên tabeleyen kurdî daxistin û saziyên çanda kurdî girtin, dê tenê dema ku qala derd û kulên xwe bikin, bînin ser ziman

Qedri Esen

Li Tirkiyeyê gelek partî hatine ser desthilatê. Piştî çend salan ku li ser desthilatê mane, ji ber politîkayên şaş ên ku meşandine, têk çûne û çûne ser sergoyên dîrokê. Îro navê partiyên li holê nemanê û kes nayê ser zimanê xwe. Ji ber politîkayên xedar ên ku li ser wan meşandine, tenê kurd carinan navê wan tînin ziman û qala serboriya xwe ya sermîyanê van partiyên dikin.

Niha desthilatê AKP'ê jî ji ber politîkayên xwe yê ku li ser kurdan û çand û zimanê wan dimeşîne, ber bi heman aqûbetê ve diçe. Ji bilî êrişên siyasî yê ku li ser siyasetmedarên kurd kirine meriyetê, êrişên çandî jî li ser kurdî dimeşîne. Weke mînak li şaredariyên ku di hilbijartinan de bi dek û dolaban girtin û şaredariyên ku piştî hilbijartinan bi rêbazên cuda desteser kirin, her tiştê têkildarî ziman û çanda kurdî jî holê radike û tune dihesibîne.

Bêyî ku fedî bikin...

Tabeleyen bi tirkî û kurdî yê li şaredariyan daxist û li şûna wan tabeleyen bi tirkî

daleqand. Destpêkê li Bedlîsê ev kir. Hem tabeleya şaredariyê ya pîrzimanî û hem jî gelek tabeleyen din ên nav bajêr daxistin û li şûna wan tabeleyen bi tirkî bi cih kirin. Piştê li şaredariyên ku desteser kirin jî serî li heman rêbazî da.

Elbet piştaftin tenê bi daxistina tabeleyen pek nayê. Ji bo vê yekê hemû saziyên çandî yê ku li wan çanda kurdî dihat pêşxistin girtin û xebatên çandî yê bi kurdî qedexa kirin. Niha li şûna van xebatên kurdî, xebatên tirkî ku qet eleqeya xwe bi çanda kurdan re tunene tên kirin. Bêyî ku fedî bikin, her roj afirşan li deverên cuda yê bajarên kurdan dadileqînin û ji bo piştaftinê bang li zarokên kurdan dikin. Mîxabin hin derdorên ku bersiv didin vê bangê jî hene.

Îstifa kir û kurdî daxist

Şaredariya ku herî dawî serî li vê pêkanîne da Şaredariya Bajaroka Kaniyahanê ya navçeya Hezo ya Êlihê bû. Hevşaredarê Şaredariya Kaniyahanê Firat Karabûlût ku di hilbijartinên herêmî yê 2019'an de ji HDP'ê hatibû hilbijartin, di encama gef û zextên ku lê

hatin kirin de, ji HDP'ê îstifa kir. Ev şaredar niha serbixwe ye lê îhtimaleke mezin di rojên pêş de di komcivîvîneke meclîsê de dê derbasî AKP'ê bibe. Jixwe rayedarên AKP'ê jî di rojên dawîn de îşaretên bi rengî didin.

Bawerî wînda kir

Şaredar Karabûlût, ji bo ku xwe bike çavê AKP'ê û derbasbûna xwe ya vê partiyê leztir bike, destpêkê tabeleya şaredariyê ya bi zimanê xwe (kurdî) daxist. Lê meclîsa şaredariyê li dijî vê yekê derket û biryar da ku careke din tabeleya bi kurdî û tirkî li avahiya şaredariyê bê daliqandin. Hevşaredar Kaniyahanê Gulistan Sonuk jî got ku Karabûlût ji bo bi kêrî hin derdorên bê tabelaya kurdî ya şaredariyê daxistiye û ji ber vê yekê baweriya xwe ya di nav gelê Kaniyahanê de wînda kiriye.

Komxebeta ziman û çandê

Li dijî van pêkanînan, dest û lepên kurdan jî negirêdayî ne elbet. Ji bo ku ev pêkanîna bîna pûçkirin, di 11-12'ê çileyê de li Amedê ji aliyê

Tora Ziman û Çanda Kurdî komxebateke girîng hat lidarxistin. Komxebat, bi beşdariya 300 delegeyan pêk hat. Cara yekemîn e li bakurê Kurdistanê têkildarî ziman û çandê civîneke wiha girseyî tê lidarxistin.

Ji bo bergiriya li hemberî politîkayên ku me li jorê qal kir, divê çalakî û xebatên bi vî rengî hîn zêdetir bînin lidarxistin. Heke xebatên bi vî rengî bînin kirin û biryarên mayînde bînin wergirtin, dê di demeke nêz de politîkayên piştaftinê têk biçin. Her wiha kesên ku serî li van politîkayên didin jî weke yê beriya xwe biçin ser sergoyên dîrokê û tenê dema ku kurd qala derd û kulên xwe bikin, navê wan bê ser ziman û nîfir li wan bînin kirin!

ÎSMEK dersa kurdî dide

Dixwazim qala geşedaneke din a li ser zimanê kurdî bikim û bêyî ku gelek dirêj bibe nivîsa xwe bi dawî bikim. Şaredariya Bajarê Mezina Stenbolê, di bin sîwana Qursên Perwerdeya Pişeyî û Hunerî (ÎSMEK) de cih da zimanê kurdî û jê re kontenjan vekir. Destpêkê wê ders li dibistanên ÎSMEK'ê yê Esenyûrt, Kiraç, Şişli, Bağcılar û Fatihê bê dayîn.

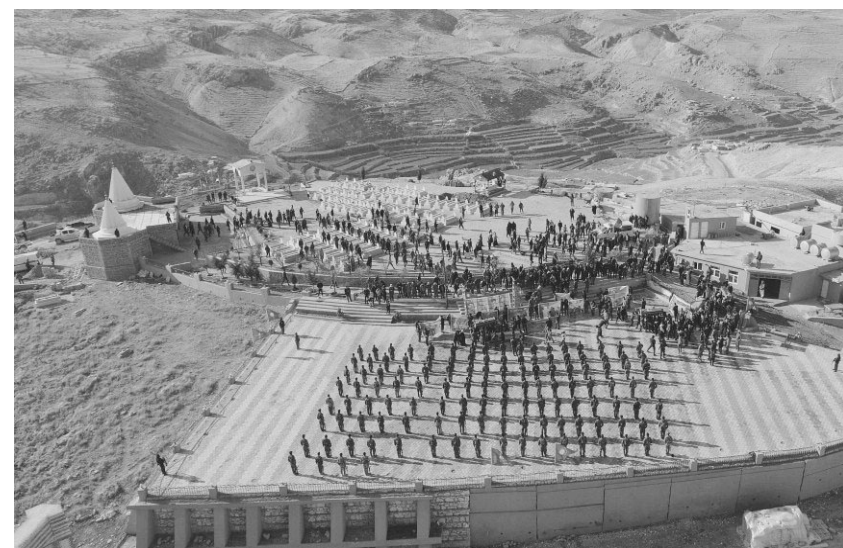
Her çîqas ev qebûlkirinek be jî lê ne bes e. Ji bo ku kurd qayil bibin, divê teqez zimanê kurdî bi awayekî fermî bê nasîn û ne tenê ji bo hînkirinê lê pê perwerde bê dayîn.

Şîreta serweriyê ji bo we jî derbasdar e

Navenda Nûçeyan

Tirkiye, destpêka salê jî ber êrişê hewayî ya Amerîkayê ya ku li dijî Fermandarê Îranê Qasim Silêmanî pêk anîbû û ew kuştibû; şîret li Amerîka û Îranê kiribû û aqil dabû

wan ku şerê li dijberî hev nekişînin nav xaka Iraqê. Her wiha destnişan kiribû ku bi êrişên bi vî rengî serweriya Iraqê tê bînpêkirin û ev yek jî aliyê wan ve nayê qebûlkirin.

Tirkiye piştî şerê naxweyî yê Sûriyeyê, niha bi şerê navxweyî yê Libiyayê re mijûl dibe. Heftaya

borî vê şîreta xwe ji bîr kir û êrişê xaka pîroz a Şengalê ya Iraqê kir. Di êrişê xwe de Yekîneyên Berxwedana Şengalê (YBŞ) kir hedef. Çawa ku erîşa Amerîkayê li Bexdayê li nav bajêr pêk hat, erîşa Tirkiyeyê jî li nav gundê Dugir ê Şengalê pêk hat. Di encama vê erîşê de 4 endamên YBŞ'ê ku bi awayekî fermî girêdayî artêşa Iraqê bûn, jiyana xwe ji dest da.

Parastina xaka xwe dikirin

Weke Bakur û Rojhilatê Sûriyeyê, hedefa vê erîşê dîsa kurd bûn. Hem jî kurdên êzîdî ku di dîroka xwe de tim bi komkujiyan re rû bi rû mane. Her çar endamên YBŞ'ê ku bi erîşa hewayî ya Tirkiyeyê jiyana xwe ji dest dan, li dijî erîşên DAİŞ'ê parastina xaka xwe dikirin. Ji aliyê vê hêzê ve heta niha tu erîş li hemberî Tirkiyeyê pêk nehatine.

Li gel vê yekê jî Tirkiye bi hinceta PKK'ê di nav helwdanên têk-birina statuya vir de ye û ji ber vê yekê car caran erîşê dibê ser YBŞ'ê. Piştî erîşê, ji aliyê artêşa Iraqê ve lêkolîn li cihê erîşê hat kirin. Lê li gel ku lêkolîn hat kirin jî, ji aliyê Iraqê ve têkildarî erîşê tu daxuyani nehat dayîn û bertek ji Tirkiyeyê re nehat nişandan.

Hincet vala ne

Ji bo her çar endamên YBŞ'ê merasîma oxirkirinê hat lidarxistin û bi hezaran kes tevî merasimê bûn. Ev yek jî dide nişandan ku hincetên Tirkiyeyê yê erîşê vala ne û YBŞ hêza parastina xaka Şengalê ye. Ji bo pêşgirtina erîşên bi vî rengî, weke ku Tirkiyeyê jî şîret li Amerîka û Îranê kiriye, divê rêz ji serweriya Iraqê re were girtin û tu dewletê şerê xwe li ser xaka dewleteke din neke.

ZIMAN ÇANDÊ HILDIBERÎNE, HILDIGIRE Û VEDIGUHÊZE NIFŞÊN NÛ

Divê em bibin xwe→ **Bîlal Guldem**

Niha kesên ku li ser zimannasiyê dixebitin, gava pênasaya yekitiya neteweyan dikin yek ji wan hêmanan a sereke jî ziman e. Em vê jî baş dizanin, her çiqas ziman hêmanek girîng a çandê be jî ya ku çandê vediguhêze nifşan û mohra xwe lê dixezim ziman e.

ZANA FARQÎNÎ KÎ YE?

Zana Farqînî di sala 1967'an de li Farqîna Amedê hatiye dinyayê. Farqînî wek xemxurekî zimanê kurdî di nav gelek xebatên zimên de cih girtiye û demekê serokatîya Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê kiriye. Zana Farqînî bi ferhenga xwe ya tirkî-kurdî ya di bin banê Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê de hatiye çapkirin tê nasîn.

Me vê hefteyê ji bo xwendevanên Xwebûnê hevpeyvîn bi nivîskar û zimannasê kurd Zana Farqînî re kir. Kerem bikin em bi hev re, li bersivên Farqînî binihêrin.

Em dixwazin di destpêkê de armanca avakirina Tora Ziman û Çanda Kurdî ji we hin bibin, we çima pêdivî bi avakirina toreke wiha dît?

Dema me dest bi xebatên torê kir me got, derdek me û xemek me heye ku em hemû jê bi gazin in; ew jî ziman û çanda kurdî ye. Heke em bi awayek din bi nav bikin ew jî asimilasyon e, em dihelin. Sedema vê diyar e; politîkayên dewletên yekperest. Ji ber ku dewletê xwe li ser yekperestiyê ava kiriye, çand û zimanên din qedexa û înkâr kirine. Her kes bi tena serê xwe nikare zêde tiştan bike. Belkî tenê behsa rewşê û tespîtan dike. Lê em êdi ketine qonaxeke wisa ku dem li me teng bûye û êdi em dema xwe nikarin bi tespîtan derbas bikin. Dema gavavêtinên pratîk e. Ji bo avêtina van gavan hewcehi bi siwanekê hebû. Ji ber ku gelek sazî û dezgehên xebatên ziman û çandê dikin hene. Her kes bi serê xwe kar û baran dike. Belkî hin ji wan ten cem hev, lê me got hemû pêkhatiyên çand û zimanê kurdî dikarin di bin navê tor an jî platformekê de bîn cem hev û gavên pratîk bavêjin. Ji ber vê yekê ewilî bangawazî hat kirin, paşê civîna avakirina Tora Ziman û Çanda hat lidarxistin û daxwaza berfrehkirina torê hat rojevê û ev jî hat pejirandin. Sekreteryayek hat hilbijartin û xebata vê Komxebata Yekemîn a Tora Ziman û Çanda Kurdî kir û komxebat du rojan pêk hat.

Xal an jî ruhê ku van sazî û dezgehên sivil anîn ba hev çî bûn?

Rêxistinên çandê, zimanî, hunerî, ragihandin, odayên pişeyî, rêxistinên zarok û jinan hene. Ji ber ku mijara ziman û çandê mijarek giştî ye û hemû endamên civakê eleqedar dike. Ev derd û kul tenê ne ye partiyek û rêxistinekê ye. Nexwe hewcedarî bi pêngavek sivil a di ser siyasê re ku bandora xwe li siyasê jî bike hebû da ku siyasê jî van tiştan bike rojeva xwe û gav bi-avêje. Ji ber ku bîrdoziyên partiyên cuda ne, me xwest wek saziyên sivil li hev kom bibin. Piraniya sazî û dezgehên sivil beşdarî komxebatê bûn. Fikir û ramanên me çî dibin bila bibin, ya me hemûyan dike yek ziman û çanda me ye.

Çima navê tora we bû Tora Ziman û Çanda Kurdî?

Di civîna ewil a torê de li ser navê torê gelek niqas û gengeşe hatin kirin. Ji ber ku felsefê ev bû, hemû zimanên ku ketine ber pêla asimilasyonê yan jî hemû çand û zimanên ji ber politîkayên asimilasyonîst îro di xetereyê de ne, bi wê felsefeyê hat xwestin ku navek berfirehtir bê tercîhkirin. Ji ber ku em tenê li wê erdnîgariyê najîn. Her çiqas ên sereke em bin jî lê yên di nav me de jî dijîn û ji çand û zimanên cuda ne ji bo ew jî di nav de cih bigirin an jî çand û zimanên wan jî bîn parastin felsefeyek wisa derket pêş. Tevî hemû niqas û pêşniyaran jî navê berê hat pejirandin. Lê piştî ragihandina torê jî bo berfrehkirina tora xwe ku em çûn derdorên cuda jî, yek ji mijarên gengeşiyê

nav bû. Hat gotin ku em nikarin li ser navê ziman û çandên din biryaran bidin. Ew maf, ne mafê me ye. Eger ew nexwazin em nikarin li şûna wan daxwaza van tiştan bikin. Lê me ev felsefeya xwe parast. Wek prensîb em ne li dijî ziman û çandên din in. Em hemû ziman û çandên din di astekê de dibînin û hiyerarşiyê naxin navberê. Mafê her ziman û çandê heye ku bi awayekî azad li pêş bikeve û dikaribe çand û zimanê xwe veguhêze nifşên nû. Ev prensîba me neguheriyê. Her wiha di encamnameya komxebatê de jî hat aşkerakirin ku ziman û çandên din dîsa dikarin beşdarî torê bibin. Derî jî wan re vekirî ye. Dikarin bi awayekî xweser di torê de xwe bi rêxistin bikin.

Ya girîng ev hat dîtin ku ji sedî sed beşdarên komxebatê kurd bûn. Giranî hat ser wê ku em pêşî jî xwe dest pê bikin. Ew kesên ku nikaribin derdên xwe çareser bikin, nikarên derdên kesên din çareser bike. Ji ber vê yekê divê em pêşî navê xwe deynin, em kî ne em çî kes in.

Dê statûya torê çî be û bernameya we çawa bi rê ve biçê?

Ji bo statûyê ango navê fermî hêj biryar nehatiye dayin. Em ê dîsa xebatên xwe birêve bibin. Desteya rêveber ango meclîsa ji 27 kesan hat hilbijartin û dê xebatê bi rê ve bike. Helbet wê bi piştewaniya pêkhatayan bê birêvebirin. Dê tor nexşerê û rêzîknameya xwe diyar bike. Ev jî ew ê hinek bi demdirêjî be. Ew ê ev xebat tenê bi bajarekî nemîne. Dê xebatek bi giştî bê birêvebirin. Lê biryar hat dayin ku navenda xebatê Amed be.

Di komxebatê de, ji siyasê çî hat xwestin an jî siyaseta kurd di mijara zimên de hat rexnekirin?

A rast derd û xemên kurdan ne derd û xemên roj û salekê ne. Ji avakirina komara TC'ê heta îro ne. Pirs û pirs-girêk, gelş û gelemşe û daxwazî gelek in. Li gorî xwe, pirs-girêkên sazî û dezgehên kurdî hemûyan hene. Me di komcivîna de dît ku êşên ku bi van salên dîr û dirêj pêk hatine, daxwazên kom bûne hemû hatin li stûyê me bar bûn. Hemû pêkhatayan rexne, gazin, daxwaz û pêşniyaran xwe kirin. Pêkhatê dibêjin ku siyaseta kurd ango HDP ya îro wek temsîla siyasî ye, bi me re bi tirkî dide û distîne. Yan jî zêdetir problemên me yên lezgin û rojane naxe rojeva xwe. Dibêjin ew bêhtir bi yên gelemperî re mijûl e. Lê divê ez wiha bibêjim; mirov jî kê hez bike gazin jê dike û kî xurt be daxwaz

jê tê kirin. Kî xwediyê wê hêzê be gazin û rexne li wî/ê tînin kirin û hêvî jî ji wî/ê tê kirin. Ji siyasêmedar ango pêşengên civakî gazin tê kirin.

Bi kurt û kurmancî divê ziman û çand çawa bigihîje gel?

Ez wek kesek li ser zimên dixebitim, di van xebatan de dertê holê ku em ziman û çanda xwe venaguhezînin nifşên nû. Em nikarin emane me ji dê û bavê wergirtiye bidin zarokên xwe. Zarokên me bi zimanê xwe mezin nabin û ranabin. Problemên me yên bi vî rengî hene. Dema em civaka xwende û nexwende didin ber hev, ên ku nexwende ne bêhtir bi çand û zimanê kurdî dijîn. Lê em ên xwende wek kurd najîn. Belkî di serê me de nasname û fikrên me yên neteweyî hene lê em bi çand û zimanê xwe najîn. Êdi zimanê me yê girseya xwende yê nav malê jî bûye bi tirkî. Ev xetereyên gelek mezin in.

Piştî ku medyaya zimanê serdest û dibistanên tirkî ketin her malek û gundekî kurdan bandorek pir negatîf li ser xelkê kir. Her wiha ew kesên ku bi zimanê tirkî perwerde bûn û bûn xwedî 'statû' karên bi 'prestîj', ji kurdî dûr ketin. Yanî tirkî bû zimanê rewacê, kurdî bû zimanê gundiyan û nexwendeyan.

Wek kesek rexneyek min li qenalên kurdan heye. Naveroka televîzyonên kurdan zêdetir nûçe û politîka ye. Televîzyonên xitabî tevahiya civakê dikin kê mî. Di her cihî de siyasê û bîrdozî mirovan dixerixîne. Divê bi awayekî derûnî li wê meseleyê were nihêrin. Civak dixwaze li rêzefilman, kêf û henekan, li pêşbaziyên zanyarî û stranên guhdarî û wan temaşe bike.

Di nav kurdan de demek Bavê Teyar populer bû, bila bê pirsîn çima lê dihat temaşekirin û jê dihat hezkirin? Niha tu ji hin sînemager û şanogerên me bipirsi ew ê bêjin, ji aliyê hunerî ve asta wê gelek kê mî. Lê tu yên asta wan bilind çêdikî, çiqas li wan tê temaşekirin? Heke em bixwazin zimanê xwe zindî bihêlin divê em xwe bigihînin ferdên civaka xwe. Bêyî ez bir û baweriya wan û siyaseta wan ji hev cuda bikim. Ji bo rê li ber asimilasyona dewletê were girtin em çî pêşkêşî civakê dikin? Yanî ev bername û rêzefilm hene lê kê mî in, tîr nakin.

Tora we dê ji bo xebatên hevpar ên alfabe û edebiyatê çî bike?

Halê hazir kurd, alfabe ya latînî û aramî/erebî bikar tînin. Ev rê li ber me

digire ku em ji berhemên hev sûtê werbigirin. Diwarek e di navbera me de. Beriya her tiştî divê kurd bibin xwedî alfabekek hevpar. Meseleya zaravayan tiştêk din e. Di vê mijarê de jî divê politîkayek me kurdan a hevpar hebe. Meseleya rastnivîsê du alî ye. Rastnivîsa alfabe ya aramî/erebî cuda ye û ya latînî cuda ye. Di komxebatê de mijarên pirs-girêkên zimanî jî hatin nirxandin. Dê helbet tor li ser meseleyên zimanî û edebiyatê hevpar jî xebatan birêve bike.

Mirov dikare bêje ku dê îsal bibe sala ziman û çanda kurdî?

21'ê Sibatê û 15 Gulanê rojên zimanî ne. 8'ê Adarê Roja Jinan û 21'ê Adarê jî cejnê neteweyî ya kurdan e. Di encamnameyê de behsa van rojan hat kirin ku ziman û çand derve pêş. Lê em ê li ser van rojan hin biryaran werbigirin. Wek ku di encamnameyê de jî hat diyarkirin pêwîst e îsal bibe sala seferberiya kurdî û Baba Tahîrê Hemedanî û jî bo wê seferberiyê gavên şênber werin avêtin.

We derketina rojnameya me Xwebûnê çawa dît?

Dirûşma komxebata me "Em bi ziman û çanda xwe bijîn" bû jixwe Xwebûn jî ev dirûşm e. Divê em bibin xwe. Navek xweş û di cih de ye. Divê em li xwebûna xwe vegerin. Lazim e hemû xwendevanên kurd xwedî li Xwebûnê derkevin û jî bo pêşxistina zimanê kurdî Xwebûn biçê her malê.

Li gor we ziman nasname ye?

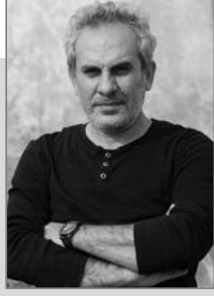
Dema nasnameya te ji te bê pirsîn, tu yê berî her tiştî karta nasnameya xwe derxî nişanî min bidî û ez nasnameya te bi zimanê te nas bikim. Divê ez gotina helbestvanê me Rojen Barnas bînim bîra xwe dibêje, "Zimanê min pasaporta min e, di devê min de."

Rêjeya jinan a di Tora Ziman û Çanda Kurdî de çima kê mî e?

Rêjeya jinan a di torê de gelek kê mî e. Mixabin ev jî ne tercîha me ye. Me dixwest rêjeyek wekhev hebe. Ev jî ji ber rewşa civaka me ye.

Beriya wê komxebatê sazî û dezgehên kurdan ên sivil û yên siyasî gelek caran xebatên bi vî rengî kirin, lê heta niha encameke berbiçav xuya nabe. Gelê kurd jî wê xebata we bi hêvî ye?

Ji bo wê xebata torê ez wek kes naxwazim bibim sedema hêvîşkestinê. Ji ber ku em jî di wê torê de ne. Berê gelek car soz, bext û qerarên gelek giran ji bo gelê kurdî jî aliyên dezge û rêxistinane we hatin dayin. Lê di dawiyê de di dest de tiştêk nîne. Mirov hêvîşkestî dibin. Her çiqas niyet pak be jî lê êdi tesîr li civakê nake. Ji bo ku ev tişt pêk neyên divê em bi awayekî pir cidî li ser wê mijarê bisekinin. Û em sozê ku nikaribin bînin cih nedin kesî. Çî ji destê me tê em soza wan bidin. An na wê hêvîşkestinek çêbibe û em ê jî bişkên û baweriya gel ji me namîne. Divê mirov baweriya gelê xwe istîsmar neke. Dema hêviya gel carek jî ji yekê an jî saziyekê bişkê, tamîra wê gelek zor e. Ev mesele jî wek biwêja me ya kurmancî ye "Gava ku şûşa dil bişkê êdi nacebire." Divê mirov tu car hêviya xwe qut neke. Yên me li ser piyan digirin hêvî û xeyalên me ne.

Mertal

Selîm Temo

Eliyo Bira yê li Newala Qeremûsê

Tu dibêjî qey du stranên cuda ne. Yekê Aslika Qadir xweş dike, yekê jî Salihê Beynati. Di herduyan de jî berxên “qewmê çiyê” ketine “erda nenas.”

Nizanim çend sal çêbûn; her payîz e, ber destê sibehekê, baraneke nermik xwe li deşteke bêdar digre, bêhna axa sor difûre, şalûlek xwe tîne bira kendaleki. Dîsa firar û qaçax li devereke asê, asê mane. Hawar û imdadêk nîne. “Kurmançên deştê” giliyê wan kirine. Leşkerên bêşûret û serhengên çavsor li gel milîsên rûş weke ewrekî tîr dinizilîn û xopana kozikê xera dikin.

Van stranan nehiştin ez tîr rakevim, bimeşim, rûnê, bijim... Wek ku apê min ê Celîlê Celîl heft sal berê li Wana şewitî ji min re gotibû: “Selîmo, min şûna gora xwe kiriyê. Ez dizanim wê min veşêrin ku derê. 77 salî me, lê ji van stranan tîr nebûm!”

Ez jî tîr nebûm. Wek pûnga li bajêr qermiçim li kolanan. Milên min di stûyê jinên ji şimayê nermtir de man. Dengê min li jûrên li ber tavê raxistî peşkilî. Her kesirîm. Min xêrek ji jiyana xwe nedî. Pelgan ez veşartim. Ber bi çeman ve çûm. Starên şevan ez sotim. Bûm siya xeyalekê, bi ser palekî de qelibim.

Bi van stranan li şevbuhêrên çavşikên bi kesera mîrên derketî hesiyam. Tu dibêjî qey dengbêjan ez dibirim qada şer. Du çavên min hebûn; yekî li civatê dinîhêrî ku ximam bû, yekê diçû warê lehengan û bi wan re dimir.

Carinan ti amûrek li dora min namîne ku li stranekê godarî bikim. Lê olana dilî? Mala minê; ew şêrên çargurçik bêwar, bêwayîr û perkende mane. Mîtralyoz girêdane, taxim dişixulin, mawzerên serî karîban, birnoyên qundax-hilû, şeşxaneyên devzer her li dora serê “ferxê mala bavê

min” digerin. Her leheng çirokek û stranek xwe heye; lewra her dijî û her cara stran tî xwendin ji nû ve tî kuştin!

Di her stranê de peyvên ecêb hebûn, va îro jî tînahihêma ka çî dibêjin. Gava zarok bûm jî wisa bû; her tim bi kêmanî peyvek, gotinek hebû ku baş nedihate fahmkirin.

De îca Newala Qeremûsê. Di navbera pira Malabadê û Batmanê de, li aliyê Silvanê e. Ne şaş bim, roja bûyerê ne li wir bûm, lê ji roja min a pêşîn ve her li wir bûm. Newala Qeremûsê ji gundê me ve xuya bû. Di navbera me de çemê Batmanê hebû. Newal raserî gundê Pîleka, di navbera Sergewra û Dêrikê de bû.

Du stran hene. Herdu stran jî behsa bûyerê dikin. Du xortên Mala Eliyê Ünîs, qesta “xeta Frensawî” dikin, lê guhbelên li vî “erda nenas” wan didin dest.

Gava meriv bala xwe dide stranên bi vî rengî, wer dixuye ku “guhbel”ên dewletê bi taybet li dora Bismilê gelek in. Şêx Evdirrehîm û desteya xwe, Seyîdxanê Kerr û xortikên Mala Eliyê Ünîs li heman xetê dikevin kemîneya dagirkeran. Dikarim bêjim heman rêxistinê 39 şehîdên malbata min jî dane dest.

Li ser bûyera Newala Qeremûsê du kilam/stran hene, wek min gotî. Ez ê pêşî behsa ya yekem bikim, bila ya duyem bîmine nivîsa di dorê de.

Ka bêjim çî dibêjin ku nizanîm! Di stran an guhertoya yekem de çend peyv û navên taybet hene. Wek minak “Almeda Nîzamê”, ne şaş bim qereqola Batmana kevn e. Beriya Batmana îro bê avakirin, li şûna bajêr nehiyeyek hebû bi navê Almedîna/Almeda/El-Medîna. Di 1927’an de çemê Batmanê rabû û bajêr daqurtand. Demeke

dirêj li şûna Batmana îro avzêma û patrax bû. Li serê girekî ku dibêjinê “Serêgir” gundek ma bi navê Êlihê. Di Şerefnameya (1597) Şeref-Xanê de behsa “Begên Batman û Qulpê” heye. Navê Batmanê jî navê avakarê Merwanîyan, Badê/Bazê Dostkî zayîye. Bala xwe bidîne ku li gelek deverên Kurdistanê navên jî heman kaniyê hene: Badînan, Bezwan, Malabadê, Bazîd, Badikan, Pezûkî... Nizanim, gelo tîkiliyek di navbera Almeda û Amêdiyê, Amed, Amûdê û hwd. de heye yan na?

Peyva “pêsiirtengî” olandar e. Êdî şervan ketine sîng û pêsiira hev. Dengbêj carinan dibêjin sîngedewran jî. Risteya “Li Çemê Heskîfê bigre heta Pira Batmanê li ser serê bavê Fexrî her car ferxê mala Elî da tîne qerewile, dicesise” jî bala min dikişîne. Xayîne hundirîn Hesenê Bitûs e. Vî Hesenî jî çemê Heskîfê heya Pira Batmanê cih li firaran teng kiriye. Qerewil, leşkerên nêçîrvan in, yanî beriya artêşê dikevin herêma dijim; rê xweş dikin, agahî berhev dikin, astengên heyî radikin. Di artêşa Bayenderî (Aqqoyunlu) de bi navê “karavul” grupek hebû, ku îro tirk dibêjin “avcı asker/birlik.” Wateyek xwe ya di jî heye di kurdî de: Reşûpêş. Du dar weke xaç girêdidin, cilikê kevn lê dikin û diçikînin di nav zeviyê de.

Mirov tîdigihê ku Hesenê Bitûs qerewilî dike, lê qey dicesise jî? “Dicesise” çî ye? Bila qerewil sîxûr be, casûs be, bi gotina Apê Osman Sebrî “guhbel” be, lê cesisîn/cesisandin? Koka “dicesise” casûs e (موساج), lê “cesisîn” çî ye? Çawa dicesise? Çawa jî “nav” lîkerekê bi vî rengî tî çêkirin? An guhbel qerewilî dikin, yanî dicesisîn?

Ka stranê jî dengê Aslika Qadir godarî bikin û li deşifrasîona min binihêrin. Weke min gotî, di her stranê de peyvên ecêb hene ku îro jî tînahihêma ka çî dibêjin. Gava zarok bûm jî wisa bû; her tim bi kêmanî peyvek, gotinek hebû ku baş nedihate fahmkirin.

Guhertoya Aslika Qadir distirê:

De heylê û heylê, heylê, Eliyo bira heylê

W'ez ê ç'a b'kim gelo Rom xayîn e, kesek hawara imdadada me de nayê

Eliyo bira şerekî l'me çêbû li Newala Qeremûsê, Kanîka Temo dilê mi ra bi bilind cî ya Eskerê Almeda nîzamê, li ser serê bavê Fexrî her car ferxê mala Elî gelo dikişîya, l'hev diciv'ya

Wextê l' bavê Fexrî dibû delîl-tengiya mîra pêsiirtengî, bira jî derketa serê Silhedîn, lawê Temo, na wele mînanî gur e, gurê serê çiyê

Eliyo bira şerekî l'me çêbû li Newala Qeremûsê, Kanîka Temo dilê mi ra bi sîs e Eskerê Almeda nîzamê, tivîngê wan ser milê wan, dîr va tîne diçîrûse

De kulê tîkevî mala pismamê nema, na wele Hesenê Bitûs e Li Çemê Heskîfê bigre heta Pira Batmanê li ser serê bavê Fexrî her car ferxê mala Elî da tîne qerewile, dicesise

Eliyo bira şerekî l'me çêbû li Newala Qeremûsê, Kanîka Temo dilê mi ra bi binik e Eskerê Almeda nîzamê, tivîngê wan ser milê wan dîr va tîne tîketik e

De kulê tîkevî mala pismamê nema, çawa siyara meydanê ne hatiye kuştin Eliyê bira, şêrê min î çargurçik e!

Ziman û Raman

Samî Tan

Tora Ziman û Çanda Kurdî

Hefteya çûyî (11-12ê kanûna paşîn) li Amedê komcivîneka bi beşdariya 270 kesî pêk hat. Di vî komcivîne da li ser 12 maseyan, beşên cuda yê civakê rewşa ziman û çanda kurdî nîrxand û di vî warî de hinek kêşe û arîşe destnîşan kirin, li hemberî wê jî hinek kar û barên pêwîst rêz kirin. Di komcivîne da 27 wekî desteya rêveber hatin neqandin, ew ê li ser van tesbît û pêşniyaran bixebitin û nexşerêya torê derxin, li gorî wê nexşerêyê dest bi xebatên xwe bikin.

Di vî nivîsa xwe da min divê hinek tesbîtên di komcivîne da pêşkêşî we bikim. Ez ê niha qala pêşniyaran çareserîyê nekim, bila ew jî bîmine bo nivîseke din.

1- Ji avakirina Komara Tirkiyeyê heta niha bi politikayên yekperest dixwazin ziman û çanda kurdan tune bikin. Kurdan her çiqas heta demekê li hemberî politikayên bişaftinê li ber xwe dabe jî asta ku îro em gihastinê ne, nîşan dide ku zimanê kurdî ber bi tunebûnê ve diçe.

2- Rêjeya kurdî di malbat û siyasetê de kêm dibe.

3- Ji ber politikayên asimilasyonê yê salan, zimanê kurdî di bin xetereyê de ye, nîşana herî mezin jî ev e ku transfere zimanî di nav nîşan de qut bûye û zarokên kurd bi piranî bi ziman û çanda kurdî najin.

4- Yekemîn sedema jidestçûna zimanî pergala perwerdehiya yekzimanî ye. Ji ber ku çûna zarokan a pêşdibistan û dibistanan jî temenekî biçûk dest pê dike, zarok jî ziman û çanda kurdî dîr dikevin.

5- Pêlmanê herî mezin ew e ku çanda pirtûkxwendinê tune ye. Entelektueliya kurdî gelek qels e. Siyasetmedar qet pirtûkên bi kurdî naxwînin, bi kurdî naaxivin, qîmetê nadin kurdî.

6- Hin malbat bi xwe li ser ziman û çandê nasekinin; zarokên xwe bi çand û zimanê kurdî perwerde nakin.

7- Yek ji pîrgirêkên mezin, pîrgirêka hişmendiyê ye. Di nav gelî da hişmendiyê zimanî pîr qels e. Xelk bi vî meseleyê pîr danakeve û li ser wê xwedî zanîn û agahîyan nîn e.

8- Dî warê perwerdekirina zarokan da îmkân û materyal kêm in. Televîzyonek tîra zarokan nake, gerek xêzefilmên balkêş û baş hebin. Zimanê Zarok Tv gerek nêzî zimanê gelî be.

Ev çend xal me jî nav tesbîtan neqandin, encama ku jî van tesbîtan derdikeve ew e ku gelek kes bi xetereya li ser çand û zimanê xwe hesiyane. Di vî warî da jî helwesta herî xerab, helwesta wan malbatan e, ew ên ku bi zarokên xwe ra bi kurdî napeyivin. Ev yek dike ku ziman û çand jî nîşên berê derbasî nîşên nû nebe anku temenê zimanî bi vî awayî her ku diçe kurttir dibe û pê ra ziman û çanda kurdî her roj qels û lawaz dibe.

Civaka kurd heta roja îro bi rê û rêbazên klasîk karî ziman û çanda xwe bigihîne îro, lê bi taybetî piştî ku li gundan jîyan li mirovan teng bû, çî bi darê zorê, çî jî jî ber sedemên aborî gund vala bûn, gelek kes koçberî bajarên bûn, êdî derfeta parastin û geşkirina zimanê kurdî bi rê û rêbazên klasîk jî holê rabû. Îro êdî televîzyon ketiye her malê û li hemû gundan dibistan vebûne, ne tenê dibistan, pêşdibistan jî hema bêje bûne mecbûrî, vî yekê jî hiştîye ku ziman û çanda tirkî bikeve her malê û êdî di nav malê da jî cih li ziman û çanda kurdî teng bibe.

Belê xetere mezin e, rewşê cidî ye, lewra divê helwesta me jî li gorî vî rewşê be û em di vî warî da xwedanê plansazî û bernamayeke taybet bin, xebateke zêde bikin.

Em hevî dikin ku avabûna vî torê jî bo helwesteke zelal û xebatên xurt ên jî bo parastin û geşkirina ziman û çanda kurdî bibe destpêkeke nû.

Foto: 1936, Qamişlo ji bêla çepê ve: Yên li pêya: Eliyê Mihemedê Eliyê Ünîs, Mihemed Evdilmecîd Axsa, Nesredîn Dervêş. Yên rûniştî: Dervêşê Eliyê Ünîs, Mihemed Eliyê Mihemedê Eliyê Ünîs. (Ji pirtûka Osman Sebrî; Şerên Sasûnê 1925-1937).

Daxwazên gel paşguh dikin

Navenda Nûçeyan

Piştî êrişên li hemberî herêmên bakur û rojhilatê Sûriyeyê, fermandarê giştî yê QSD'ê Mazlûm Ebdî banga yekitiya kurd kir. Li ser vê bagê Yekitiya Rewşenbîrên Herêma Cizîrê 6 panelên diyalogê li dar xistin. Şênî, partiyên siyasî, rewşenbîr, nivîskar û sazîyên civaka sivil ên girêdayî inîsiyatîfê di panelan de, nêrînen xwe anîn ziman û girîngiya yekitiya neteweyî hat nîqaşkirin.

Sekreterê Partiya Demokrat a Kurdistanê ya Sûriyeyê (El-Partî) û Koordînatorekê Giştî yê Yekitiya Hêzên Kurd Li Rojava Dr. Abdulkêrim Sîko û hevserokê Yekitiya Rewşenbîrên Herêma Cizîrê Ebûd Meqsûs bal kişandin ser hewldanên ji bo yekitiyê.

'Inîsiyatîf gaweke erênî ye'

Ebûd Meqsûs diyar kir ku piraniya partiyên siyasî yê ji bo panelan hatin vexwendin beşdar bûn, lê tenê ENKS û partiyên di bin banê wê de dixebitin, beşdar nebûn. Ebûd, da zanîn ku partiyên siyasî bi beşdarbûna panelan isbat kirin ku inîsiyatîfa fermandarê giştî yê QSD'ê Mazlûm Ebdî girîng e.

Meqsûs di axaftina xwe de bal kişand ser nêrînen kesên ku tevli panelê bûn û got: "Bi rêya diyalogan sedema astengkirina yekitiya kurdan diyar bû, ev ji ji ber nêzikatiya partiyên e. Lewma banga me ji partiyên kurd re ew e ku li ser maseya diyalogan kom bibin û yekitiya xwe ava bikin. Ji bo gelê kurd ê li her 4 parçeyên Kurdistanê ev pêngava hebûn û nebûnê ye. Dema qala yekitiya neteweyî dibe, divê partiyên kurd berjewendiyên xwe deynin aliyekî."

'Yekitiyê bi derengî dixê'

Dr. Abdulkêrim Sîko di axaftina xwe de bal kişand ser helwesta ENKS'ê û diyar kir ku ENKS hincetên bê bîngê derdixîne û armanca wê ya ji vî yekê derengxistina projeya misogerkirina yekitiya gelê kurd e û wiha dirêjî da axaftina xwe: "ENKS'ê xwe spart hêzên derve û inîsiyatîfên çareseriyê doza kurdî tîkê birin. Çawa diçin serdana kesên ku zarokên me qetil dikin û dibin sedema koçberiyê gelan. Daxuyaniyên ENKS'ê yê der barê yekitiya kurd de xizmetê ji dijmin re dikin." Sîko der barê sedema redkirina ENKS'ê ya yekitiya kurd de jî wiha got: "ENKS dixwazê li derdora 30 partiyên din, pêkhatiyên ereb û suryan paşguh bike. Divê ENKS beşdarî nav Rêveberiya Xweser a Demokratîk bibe û xwedî li mîratêya şehîdan derkeve."

Amerîka çavkaniyên dahatê hedef digire

Piştî ku aloziya di navbera Amerîka, Îran û Iraqê de rû da, bi awayekî berbiçav nîrxê dînarê Iraqê li beramberî dolarê amerîkî kêm bû. Li ser bilindbûna dolar, pîsporê aboriyê Dr. Xalid Heyder axivî. Heyder, da zanîn ku ger Trump Iraqê ceza bike, dê Iraq nikaribe pêdiviyên xwe ji derve dabîn bike û nikaribe neftê ji bîroşe derve. Heyder anî ziman ku ji ber Iraq ne xwedî aboriyê wisa xurt e nikare pêdiviyên xwe, bi xwe peyda bike, pêwîstiya wê her tim bi welatên derve heye û wiha got: "Her cara ku pîrsgirêkêk welatên cîran çêdibe, dibe sedem ku rêjeya hawîrdêkirinê kêm bibe û kêmîrîşt bikevî nav bazarê. Li beramberî vî jî astêke diyar a kiryanan li ser bazarê heye. Ev yek jî dibe sedema giranbûna nîrxê kelûpelan li nav bazarê." **SILÊMANÎ**

'Divê em yek bin'

Partiyên siyasî yê kurdistanî ji bo yekitiyê banga paşvehiştina pîrsgirêkên navxweyî û nakokîyan kir. Li gor nûnerên siyasî, heke dîwarên li pêş xwe rakin dê bibin yek

Navenda Nûçeyan

Polîtîkayên taybet ên qirkirinê, li her çar parçeyên Kurdistanê tenê birêvebirin. Kurd dema ji bo yekitiyê û statuyê nîqaşên berfireh dikin û tenê cem hev bêhtir bi êrişan re rûbirû dimînin.

Partiyên siyasî, rêxistin û sazîyên sivil ên kurd ligel nakokiyên navxweyî jî nîqaşên xwe didomînin û li ser girîngiya yekitiyê disekin. Li rojava, başûr û bakurê Kurdistanê kurdan ji bo avakirina yekitiyê zend û bendên xwe badane.

Bi taybetî jî li bakurê Kurdistanê nîqaşên yekitiyê berfireh dibin. 12 partiyên kurd di hilbijartina 24'ê hezîrana 2018'an de gaveke girîng avêtin û 'Tifaqa Hilbijartinê' bi pêş xistin. Vê tifaqê di hilbijartina 31'ê adarê de jî berdeham kir.

Piştê jî ji hêla Tevgera Îslamî ya Kurdistanê (AZADÎ), Partiya Herêmên Demokratîk (DBP), Komeleya Şoreşger û Demokratîk a Kurd (DDKD), Partiya Demokratîk a Gelan (HDP), Partiya Însan û Azadiyê (PÎA), Partiya Kominîst a Kurdistanê (KKP), Platforma Demokrat a Kurdistanê (PDK), Partiya Demokrat a Kurdistanê - Tirkîye (PDK-T) û Partiya Azadî ve Xebata Tifaqa Kurdistanê hat avakirin. Bi vî tifaqê tê xwestin ku xebat bi rêk û pêk bînin kirin. Tifaqê herî dawiyê li Amedê "Komxebata Yekitiya Neteweyî" ya ku 2 rojan berdeham kir li dar xist.

Serokê Giştî yê Partiya Ko-

munist a Kurdistanê (KKP) Sînan Çiftiyurek, Berdevkê Komeleya Kurd a Demokrat û Şoreşger (DDKD) Abdulhey Okumuş, Serokê Partiya Sosyalîst a Kurdistanê (PSK) Mesut Tek, Cîgirê Serokê Giştî yê HAK-PAR'ê Sedat Çinar û Serokê Giştî yê Partiya Azadî Ayettullah Aştî li ser yekitiya kurd nêrînen xwe anîn ziman û bal kişandin ser hewcedariya yekbûnê.

Pîrsgirêk çî ye?

Sînan Çiftiyurek li ser rewşê û hewldanên partiyên siyasî yê Kurdistanê nêrîna xwe anî ziman û diyar kir ku mêtîngeran hemû daxwazên neteweya demokratîk û hebûna kurdan tune hesabandin. Çiftiyurek destnîşan kir ku divê partiyên siyasî êdî nakokî û pîrsgirêkên navxweyî li aliyekî bihêlin, bîna cem hev û wiha got: "Ger ku îro hûn li kolanê ji gel bipirsîn û bêjin 'pîrsgirêka gelê kurd çî ye?' ew ê bêjin 'divê partiyên kurd tifaqa xwe ava bikin', ev rastîyek e. Di navbera me de konseptên cuda hene. Ji ber vî yekê em bi baldarî nêzîk dibin. Divê berî her tiştî em dîwarên li pêş xwe rakin."

'Fîkrên cuda xwezayî ye'

Nêzikatiyên siyasî yê navxweyî jî bûn mijara nîqaşên rêxistinên siyasî. Mesut Tek ê mijar nîrxand wiha got: "Ji ber ku pîrsgirêka kurd ne tenê pîrsgirêka civakê ye û pîrsgirêka neteweyî ye. Civaka kurd jî ji

çînen cuda û fîkrên cuda pêk tê. Di nav rêxistinên siyasî de ku ji bo yekitiya neteweyî têkoşînê dayîn de hebûna fîkrên cuda tiştêkî xwezayî ye. Ya ku mirov bê diêşe, tevî ew qas nîqaşan heta niha rêxistinên kurd nebûn yek. Demek dirêj e li Tirkîyeyê partiyên siyasî yê kurdistanî li ser rol û mîsyona xwe nîqaşên berfireh dikin. Di xebatên ji bo yekitiya neteweyî ya kurd de ne guncav e ku HDP cih bigire. Bê guman HDP çawa xwe pênase bike li ser serê me. Ew xwe wekî partiya Tirkîyeyê pênase dikin. Ji ber vî yekê ji bo em bigihîjin armanca xwe HDP ne amûrêk guncav e. Divê partiyên kurdistanî pêşengiya yekitiya neteweyî bikin. Niha DBP derdikeve pêş. Pîrsgirêk ev e ku em ê pîrsgirêka kurd çawa pênase bikin. Ger em pîrsgirêka kurd wekî demokratîkbûna Tirkîyeyê bibînin, wê demê stratejiya vî yekê cuda ye. Rê û xebatên wê cuda ne. Em ne li dijî HDP'ê ne. Dibe ku HDP ji bo yekitiya kurd erkê bide ser milê xwe. Di yekitiya neteweya kurd de HDP rola "partnerekî baş" digire. HDP, dikare ji bo hêzên demokrasiyê yê li Tirkîyeyê bibe pîrek baş."

'Netewebûn hewce ye'

Ayettullah Aştî jî di nêrînen xwe de bal kişand ser mijara di olê de neteweyîbûn û wiha qala mijarê kir: "Ola Îslamê ne li dijî netewebûnê ye. Netewebûn hewce ye. Di roja me ya îro de têgiha neteweyê cuda tê fêmkirin. Netewe cuda ye neteweperestî cuda ye. Neteweperestî ew tişt e ku îro tirk neteweperestiyê dikin û dibêjin 'bextewar im ku tirk im.' Ev neteweperestî ye. Yanî ev tê wê wateyê ku tirk di

ser her kesî re ne û ji her kesî baştir in. Di îslamiyetê de cihê vî nîne. Kurd ji bo avakirina yekitiyê her çîqas dereng mabin jî divê ji niha şûn ve hemû rêxistinên siyasî ji bo yekitiya neteweyî gavê biavêjin. Astengiya herî mezin a li pêşiya yekitiya neteweyî rewşa 'bêbawerî' ya di nav rêxistinên siyasî yê kurd de ye. Heke ev rewş were çareser kirin yekitiya neteweyî ew ê hêsantir pêk bê."

Armanca me hevpar e

Sedat Çinar jî xebatên tifaqa neteweya kurd bi "zor û zehmet"iyê pênase kir û wiha berdeham kir: "Ger ku di sed-sala 21'î de hêj hûn nebînin xwedî statû û hêj hûn nebînin xwedî dewleteke serbixwe ev tê çî wateyê? Ev tê wateya ku we rêxistinêk sivil ava nekiriye. Nîşan dide ku we di aliyê siyasî, aborî, civakî û dîrokî de rêxistinbûnek ava nekiriye." Çinar bal kişand ser rewşa rojava û başûrê Kurdistanê û der barê rewşa siyasî ya van herdu parçeyan de ev nîrxandî kir: "Niha li Rojava TEV-DEM û PYD bi hêz in. Ji ber vî jî berpirsiyariya mezin li ser milê wan e. Li başûrê Kurdistanê tişt di sala 2017'an de pêk hat ne hewldana "yekitiya neteweyî" bû. YNK û PDK xwe fikirin. Dewleta kurd jî bo xwe nekirin armanca." Çinar, da zanîn ew naxwazî bibin pêveka HDP'ê û wiha axivî. "Ger ku em wekî partiyekê ku dikaribin têkevin hilbijartinê bin wê demê me yê tifaqa bi HDP'ê re cuda nîqaş kiribûya. Em ne li dijî tifaqa HDP'ê ne. Em ne li dijî xebatên tifaqa neteweyî ya 10 partiyên kurd in."

Bo parastina nîrxên neteweya kurd yekîtiyê pêwîst e

Berdevkê Komeleya Kurd a Demokrat û Şoreşger (DDKD) Abdulhey Okumuş jî wekî nûnerên partiyên din li ser hewcedariya yekitiyê rawestîya û diyar kir ku îro kurdan di rojava cîhanê de bi giştî cih girtiye. Ji ber vî yekê divê siyasemedarên kurd jî li dora nîrxên neteweya kurd kom bibin. Okumuş, wiha dirêjî da axaftina xwe: "Gelê kurd ji bo mafê xwe yê kolektîf bi dest bixwe, divê di

serî de siyasemedarên kurd bibin yek. Heta em li dora nîrxên hevpar nebin yek em nikarin mafên xwe yê neteweyî biparêzin. Ger ku neteweya kurd yekîtiya xwe ava bike, sala 2020'an dikare bibe 'sala kurdan'. Geşedanên ku li Rojhilata Navîn bi pêş dikevin, ji bo yekitiya neteweya kurd firsêdek in. Îro Amerîka, Yekitiya Ewropayê (YE), Yekitiyên Ereban (YE), Rûsya û gelek welatên din li ser kurdan dixi-

vin. Dewlet û hêzên navneteweyî her dem li gor berjewendiyên xwe tevdiqerin. Ji ber vî yekê divê kurd li ser têgihên neteweyî û navneteweyî baş rawestînin û li gorî berjewendiyên neteweya kurd tevbigerin. Em dixwazî tifaqêke mayînde ava bikin. Wekî DDKD'ê xeta me ya sor nîrxên hevpar ên gelê kurd in. Ji bo yekitiyê divê tu kes hincet nîşan nede. Em yekitiyê mecbûrî û ferz dibînin."

Herêma Tirkîyeyê naxwaze

Ligel nerazîbûnên gelek dewletan, Rûsya û Tirkîye dixwazin li Lîbyayê bi bandor bin. Hewldanên Tirkîyeyê îhtîmala çareseriyê kêmtir dike û ji ber vê jî hebûna wê nayê xwestin

Navenda Nûçeyan

Mijara vê hefteyê ku herî zedê di rojevê de ma agirbista li Lîbyayê, ne înzekirina peymanê û bidawîkirina agirbistê bû. Xelîfe Hafter ê li Lîbyayê û şefê hikûmeta Trablûsê Fayez Saraj ji bo agirbistê berê xwe dabûn Moskovayê. Lê Hafter agirbist îmze nekir û ji Moskovayê veçetiya. Xelîfe Hafter piştî ku çû Lîbyayê diyar kir ku agirbist bi dawî kiriye. Ev mijar di rojê hemû cihanê de cihê xwe girt.

Gengeşeya li Lîbyayê ku derket hê jî didome. Di sala 2011'an de rejîma Qadafî ji aliyê NATO'yê ve hatibû hilweşandin û ji wê rojê şûnde aloziyê mezîn li welêt heye. Li rojhilatê welêt hêzên xelîfe Hafter û li rojavayê wê jî Hikûmeta Yekîtiya Neteweyî heye ku Nete-weyên Yekbûyî ji ew nas dike.

Hêzên xelîfe Hafter ji nisana 2019'an vir ve, ji bo standina Trablûsê operasyonêk daye destpêkirin. Heftaya borî bajarê Sirte yê stratejîkê bin kontrola hêzên Hafter. Şerê di navbera her du hêzan de, ev 9 meh in didome.

Hewldana Tirkîyeyê

Ligel ku tu dewlet li Lîbyayê leşkerên tirk naxwazin, Tirkîye helwesta xwe ya şandina leşkeran didomîne. Dewleta tirk bi hikûmeta Trablûsê re di meha mijardê

de peymanên leşkerî û behrê dest-nîşan kirin, piştê jî tezkereya şandina leşkeran a ji bo Lîbyayê li meclîsê tevî îtiraz û nerazîbûnan hat qebûl kirin. Vê gavê aloziya li Lîbyayê zêdetir kir. Herî dawî Rûsya û dewleta tirk ji bo Lîbyayê banga agirbistê kirin.

Agirbist hat îlan kirin

Hafter û Sarraj bersivê erênî dan banga agirbistê û roja yekşemê piştî saet 01.00'an agirbist hat îlan kirin. Lê piştê her du hêzan hev sêdcar kir ku li gorî agirbistê tev-negeriyane. Fermandarê Artêşa Lîbyayê yê girêdayî Hafter diyar kir ku wan wesayîteke hewayî ya dewleta tirk xistine. Her wiha dewleta tirk ambargoya çekan a Nete-weyên Yekbûyî (YE) bînpê kiriye û gelek çek, wesayîten zirxî û hewayî ji Lîbyayê re şandine. Di hefteyên dawîn de bi balafirên gelek çeteyên li Sûriyeyê şandin Trablûsê. Tirkîye dixwaze bi çeteyan li herêma aloziya heyî kûrtir bike.

Hafter peyman îmze nekir

Hafter û Sarraj ji bo agirbista fermî bê ragihandin çûbûn Moskovayê. Lê encam nehat bidestxistin. Berdevka Wezaretê Karên Derve ya Rûsya yê Mariya Zaharova jî diyar kir ku Hafter bîyî ku peymanê îmze bike ji ser maseyê rabûye. Piştî ku Hafter vegeyriya welatê xwe li wir bi mutefîqên xwe

re banga bidawîkirina agirbistê kirin û gotin dê şer bidome. Piştî wê bangê hat diyarkirin ku ev li dijî mijarên ku Tirkîyeyê eleqedar dike derketine. Serokê parlamentoya Lîbyayê Eqlî Salîh bang li dewletên Ereban kir ku roleke çalak bilîzin ku destwerdanên dewleta tirk ên li welatê wî sînodar bikin û got: "Peymana dewleta tirk a bi Sarraj re, bi hedefa piştigiriya milîsên çekdar û temamkirina talankirina dewlemendiyên Lîbyayê ye."

Tirkîye astenge

Li gorî agahiyên televîzyona El Arabîya ya Dûbaiyê hat ragihandin sedema ku Hafter agirbist îmze nekiriye vekirina leşkerên tirk a ji Lîbyayê ye û betalkirina peymanê di navbera Trablûs û Enqereyê de ye ku di nav agirbistê de tune ne. Xelîfe Hafter jî di 3'yê çileyê de di televîzyona El Hadatê de axivîbû û li hemberî mudaxelaya dewleta tirk banga 'seferberî' û 'cihadê' kiribû. Di warê mayîndebûna agirbista li Lîbyayê de gumanên mezîn hene, ji ber ku yek ji garantorê agirbistê dewleta tirk e. Ev jî îhtîmala çareseriyê kêmtir dike.

Leşkerên tirk naxwazin

Li gorî metnê peymanê ku di malpera erebî ya televîzyona El Erebiya ya aligirê general xelîfe Hafter de hat weşandin, hat diyarkirin ku tê xwestin Tirkîye şandina

eskeran a ji bo Lîbyayê rawestîne. Di pêşnûmayê peymanê de van xalan cih girtibû: "Divê Tirkîye şandina leşkeran a ji bo Lîbyayê rawestîne. Divê agirbist di bin çavdêriya aliyên navneteweyî û sazîyêk bê alî ya YE'yê de bidome. Divê her du alî jî bê şert hêzên xwe yên çekdar bişînin baregehên wan. Divê tenê li çareseriyê siyasî bê gerîn. Divê hin milîsên çekdar dest ji çekan berdin. Divê erk û peywira xwe di navbera Trablûs û Bingazîyê de parve bikin."

Krîza heyî kûr dikin

Nûnerê Bilindê Polîtîkaya Derve ya Yekîtiya Ewropayê Josep Borell nerazîbûn nîşanî Rûsya û Tirkîyeyê da ku bi rengekî 'leşkerî' tevî krîza Lîbyayê bûn û ev rewş şiband rewşa li Sûriyeyê. Borell destnîşan kir ku Tirkîye û Rûsya bi hev sengî li parçeyê rojhilatê Der-yaya Spî guhertin, dê heman rewş li Lîbyayê jî rû bide. Borell anî ziman ku Moskova û Enqere 'çek û leşkeran' dişînin Lîbyayê.

Di sala 2015'an de li Fasê peymanê Skhrîat, di 1 û 2'yê tîrmeha 2017'an de û di gulana 2018'an de civînên li Parisê, di mijdara 2018'an de konferansa Palermoyê û di sibata 2019'an de jî peymanê Abû Dabîyê hatibûn kirin. Ev peyman bûbûn sedema hêviyan lê bi ser neketibûn. Rewşa heyî nîşan dide ku ew ê krîza hîn bidome.

Xweşkanî

Felemez Ulug

Lêgerîna desthilatdariyê

Rûsya jî despêkê ve girîngiyeke mezîn di erdnîgariya Rojhilata Navîn. Di pêvajoya şerê sar de jî her çîqa xwestîye ku xwe li vê herêma bi cih bike, hevşengiyên bi siyaseta navneteweyî hatibûn avakirin ji bo wê astengiyên herî mezîn bû. Îro Rûsya aktorekî serke yê vê siyasetê ye. Lewma ev jî ji bo Rûsya derfet û xeteriyên mezîn bi xwe re derdixe holê.

Di navbera Amerîka û Rûsya de piştî serdema şerê sar bi dawî bû û şûnde cara yekem ev her du hêz di vê astê de nêzi hev dibin. Bi saya vê nêzikayê Rûsya ket nav hewildanên pêkanîna xewna xwe ya sedsalê. Ji despêkê ve armanç û daxwaza Rûsya ew e ku ew bikaribe xwe di Rojhilata Navîn de bi cih bike û di warê siyasî û leşkerî de bandora xwe li ser Deryaya Spî jî ava bike.

Ev pêvajoyê bi mudaxleyên şerê Sûriyeyê ve bandora xwe ava kir. Bi Tirkîye û Lîbyayê ve berdewam dike. Di roja me ya îro de Rûsya di çarçoveya vê planê de nêzi dewletên herêma dibê. Lê rêveberiya Moskovayê di bi xetere û zehmetiyên vê pêvajoyê dizane.

Pêşketin û bûyerên li ser erdnîgariya Rojhilata Navîn diqewimin wekî berê bala Amerîkayê nakişîne. Ji ber ku Amerîka bi tifaqên xwe projeyên xwe li herêma pêşdixe. Her tim li herêma di pozîsyoneke stratejîk de ye. Lewma ev çalak nebe jî û yekser mudaxleyê bûyera ango pêvajoyê neke jî ew dizane her tim hêza diyarker ê yekem e.

Rûsya ger wê li herêma bi hêzeke wisa re tekeve nav pêşbaziyê, pêwîst e bi qasî siyaseta xwe û şewaza xwe ya mudaxleyê guhertinan çêdike. Di nav xwe de reforman li pêş dixê. Heftaya borî Serokdewletê Rûsya yê Vlademîr Pûtîn di axaftina xwe ya vekirina meclîsê de, diyar kir ku ev pêvajoyê dest pê kiriye.

Di axaftina xwe de Pûtîn gelek mijar nixand. Ji van mijaran a herî girîng û pêwîst mirov bi baldarî bişopîne ew e ku dixwaze di makezagona Rûsya de guhertinan çêbike. Ev guhertinên mîna lêgerîna berdewamkirina desthilatiya Pûtîn ten nixand, di halê heyî de bi temami nehatiye fêmkirin.

Bêguman ev li Rûsya tê wateya destpêkirina pêvajoyê nû. Di vê pêvajoyê de kesê herî nêzi Pûtîn û her wiha Serokwezîrê Rûsya yê Dimîtrîy Medvedev e, li ser daxwaza Pûtîn ji erka xwe îstîfa kir. Di heman rojê de hat ragihandin ku Medvedev wek cîgirê Konseya Ewlekariya Rûsya yê hatîye peywirdarkirin. Pûtîn beriya sala 2024'an dixwest bi formûlekê erka xwe berdewam bike. Yan jî jî xwe re statûyê serokdewletiyê çêbike. Bi vê hemleyê ve mirov dikare bêje; lêgerîna Pûtîn û siyaseta Rûsya yê ya Rojhilata Navîn di nav nakokîyan de ne. Bi vî halî gelo Rûsya wê çîqa bikaribe li ser siyaseta Rojhilata Navîn ango siyaseta global a cihanî bandoreke erênî ava bike. Bêguman bersivên pirsan di nav dîwaranê Kremlin de ne.

Pirseke din a girîng jî ew e ku gelo ev pêvajoyê lêgerîna desthilatdariyê jî hêla hêzên navneteweyî ve çawa tê nixandî? Ew ê dirokê vê nîşanî bide.

Ji 26 partiyan banga yekîtiyê

26 partiyên kurd yê li Sûriyeyê jî bo yekîtiya neteweyî gavê nû avêt û bang kir ku bê şert û merc bîn gel hev. 26 partiyên siyasî yê kurd bi daxuyaniyê nivîskî bang li yekbûna ref û helwestan kir. Her wiha bang li hemû hêzên kurdistanî, rêxistinên çandî, dezgehên çapemeniyê, kesayetên olî, civakî, çandî û tevahî gelê kurd kir ku rola xwe ya rasteqîn di pêkanîna yekîtiya refa kurdî de bilîzin.

Di daxuyaniyê de hat destnîşankirin kurd li Sûriyeyê û bi taybetî li herêma di mercên gelekî diwar û qonaxêkê dîrokî re derbas dibe. Di daxuyaniyê de wiha hat gotin: "Bi kiryanan dixwazin

demografiya herêma biguherînin. Gelê kurd îniyatîfa fermandarê giştî yê Hêzên Sûriyeyê Demokratîk (HSD) jî bo pêkanîna lihevkerina kurdî-kurdî, pêşwazî kir ku wê helbet pêşwazîya her kar û xebatên di vê di der barê de bike. Em bang li partiyên kurd ên li Sûriyeyê dikin ku bîyî şert li hev kom bibin û pirsgerêkên xwe niqas bikin." **QAMIŞLO**

Li dijî kurdan li hev civiyan

Trafîka di navbera Rûsya, rejîma Sûriyeyê û Tirkîyeyê de berdewam dike. Heftaya borî li Moskovê li gel civîna agirbista ji bo Lîbyayê, civînekê din jî di navbera hêzên îstîxbaratê yê Tirkîye û Sûriyeyê de pêk hat.

Serokê Rûsya yê di hefteyên borî de çû Şamê û hevdîtin bi serokê rejîma Sûriyê Beşar Esad re kir. Piştê jî berê xwe da Tirkîyeyê û bi serokê wê Recep Tayyîp Erdogan re civiya. Piştê hevdîtinan, li Moskovê bi tevîbûna îstixbarata Rûsya, Tirkîye û rejîma Sûriyeyê civîneke din pêk hat.

Li gorî nûçeya di SANA'yê ya girêdayî rejîma Sûriyeyê hatiye parvekirin de, li Moskovê civînek di navbera Serokê Buroya Ewlehiya Neteweyî Elî Memlûk û serokê îstixbarata tirk Hakan Fidan de pêk hat. Li gorî nûçeyê di civînê de lihevkerina der barê Idlibê

de, vekirina rêya Heleb-Lazîqiyê û Heleb- Hema hatin gotûbêj kirin. Mijara herî girîng jî rewşa kurdan û hêza parastina kurdan bû.

Sekreterê Partiya Demokratîk a Kurd ên Sûriyeyê (El-Partî) Nisiredîn Îbrahîm tîkildarî civînê diyar kir ku lihevkerina Tirkîye, Rûsya û Sûriyeyê xetereyek e û got: "Di rastîya xwe de rêxistinên li dijî gelê kurd û yê ku Kurdistan dagirkirine, amade ne her tiştî bikin. Îsbata vê yekê jî civîna Moskovê ye. Bêguman ev lihevkerin di çarçoveya lihevkerinê berê de ne. Ev lihevkerin dê li Sûriyeyê aloziyê kûrtir bike. Tiştên îro diqewimin ji bo lawazkirina hêza Meclisa Sûriyeyê Demokratîk, Rêveberiya Xweser a Demokratîk û hêzên wê yê leşkerî HSD, YPG û YPJ'yê ye." **KOBANÊ**

Di Şerê Cîhanê yê Yekemîn de eşîrên kurd

Bi destpêkirina Şerê Cîhanê yê Yekemîn, bakurê rojhilatê Kurdistanê gavbigav tê dagirkirin. Di sala 1915'an de dagirkeriya Êrîs a li heremên Serhedê her diçe zêde dibe. Di vê navberê de bi sedhezaran ermen ji aliyê artêşa Osmanî û çekdarên kurd, çerkez, tirk ve tîn qetilkirin. Ji ber vê sedemê hêzên ermen ên di nav artêşa Êrîs de cih girtine, dikin ku ji kurdan tolê hilgirin; lewma eşîrên kurd neçar dimînin û dibin alîgirê dewleta Osmanî.¹ Li ser hewildanên Ebdurzaq Bedirxanê alîgirê Êrîs, serrekê alayên eşîra ertoşyan derbasî aliyê Êrîs dibe, lê çend roj şûn de li herêma Elbaqê ji aliyê "Teşkilat-ı Mahsus" (istixbarata Jon Tirkan a hemdemî) ve tê kuştin.² Îtîhatî di van salan de hewil didin ku êdî Kurdistanê bê ermen û kurd bihêlin.

Di destpêka Şerê Cîhanê yê Yekemîn de, dewleta Osmanî dixwaze ji alayên eşîran baştir îstifade bike. Bi vê armancê wan jinûve saz dike, vê carê ji navê van alayan dike "Alayên Îhtiyatî yên Siwarî" û wan bi Artêşa Çaremîn ve girêdide. Li gor arşivan, di wîlayeta Erziromê de 5 alay li Xînûsê, 2 alay li Hesenceleyê, 6 alay li Agiriyê, 2 alay li Bazîdê; di wîlayeta Wanê de 2 alay li Erdîşê, 2 alay li Bêgiriyê, 2 alay li Qelqeliyê, alayek li Elbakê,

alayek li navenda Wanê; di wîlayeta Bitlîsê de 2 alay li Milazgirê; di wîlayeta

Diyarbakirê de alayek li Cizîrê, alayek li Sêwerekê, alayek li Wêranşarê û 2 alay ji li Mêrdînê tîn bicihkirin.³ Paşê bi beşdarbûna tevahiya van alayan, qolordiyêk siwarî derdikeve holê ku bajarên wek Erdîş, Agirî, Xînûs, Wêranşar û Wanê navedên vê qolordiyê bûn.

Serleşkerên van alayan serbazên Osmanî bûn û serrekên eşîran

ji berdestiyê wan bûn.

Li ser dagirkirina Agiriyê ya ji aliyê Êrîs ve, peywira vê qolordiya ku ji Alayên Îhtiyatî yên Siwarî çêbûye dibe girtina xeta Xamûr-Elajgirê (Zêdka).⁴ Dema ku şer li hêla Erziromê dijwar dibe, Enwer Paşa pêngava Sariqamûşê dide destpêkirin, di encama vê pêngavê de hema bibêje dewleta Osmanî artêşa xwe winda dike. Nêzî 60 hezar leşker li çiyayên Allahûekberî diqerisîn û dimirin. Di nav wan de 5 hezar kes ji endamên Alayên Îhtiyatî yên Siwarî bûn. Piştî ku pêngav bi ser nakeve, wek leşkerên artêşa Osmanî, endamên alayan ji direvin û dibin firar. Ji aliyekî ve mafdar bû ku dewletê tu tişt nedabû wan, di destên wan de tenê tiyngên martîni yên bêkalîte hebûn, heta cil û bergên wan ji ji kîsê wan bûn. Li aliyê din, dewletê di bin navê "seferberlik"ê de ji eşîran her tişt standibûn ku vê yekê ji debara

wan xistibû xetereyê mezin.⁵ Lê alay dîsa ji li ber xwe didin û li hin deran bi ser dikevin. Mînak, serrekê alaya eşîra Cîbran a duyemîn Xalî Begê Cîbrî di şerê Hesenceleyê de derbeyên giran li Êrîs dixê û lewma bi rutbeya "Albay"îyê tê teltîfkirin; Ebdulmecîd Begê Sîpkî di şerê bi şûran de ji şanzdeh cihên xwe birîndar dibe,⁶ lê dîsa ji Êrîs tîk dibe. Di vî şerî de Ebdulmecîd Beg topeke Êrîs desteser dike ku ev yek bûye mijara kilamên dengbêjan ji.⁷ Di van rojan da Qadir Cemîl Paşa (ku wê demê zabîb bû) Ebdulmecîd Beg ziyaret dike û dibe şahidê wan mercên xerab ên ku alayên eşîra Sîpkan te de bûn. Heta wisa ku çawişekî ji artêşa Osmanî ferman dide Ebdulmecîd Begê ku rutbeya wî albay e.⁸ Kor Huseyn Paşayê serrekê alayên eşîra Heyderî Êrîs li Koprîkoyê dide sekinandin. Merûf Axayê serrekê alaya eşîra Bekiran li Geliyê Zilan dîsa pêşiya Êrîs dibire ku heya jiyana xwe ji dest dide. Alayên kurdan bi can û dil li hemberî Êrîs şer dikin. Dizanin ku dema dîl bikevin, fedaiyên ermen ên di nav artêşa Êrîs de cih digirin wê ji wan heyfa xwe hilgirin. Lewma súbayên Osmanî ji her dem vê tirsê tînin bîra wan. Lê ev hewildanên alayan ên dilsoz ji tîra rawestandina Êrîs nakin û di adara 1916'an de Bedlîs û Mûş ji aliyê Êrîs ve tîn dagirkirin.

Dem a ku Êrîs dikeve Serhedê, hema bêje tu leşkerên Osmanî li wir namînin. Hêzên heremî ji belawela bûne û hinek ji wan ji bi malbatên xwe ve reviyane herêma Diyarbakir û Rihayê. Piştî ku artêşa Osmanî hêzên xwe yên Çeneçelelyê dikişîne herêma Bedlîsê, bilez ji hêzên kurdan ên heremî û binmayiyên Alayên Îhtiyatî yên Siwarî yekîneyên nû çêdike û navê van yekînanan ji dike "Alayên Milîsan ên Mînekar". Vê carê di nav van alayan de serrekên wek Fetîlla Begê Hesênî, Kor Huseyn Paşayê Heyderî tune ne, ew bi malbatên xwe ve çûne. Lê Ebdulmecîd Begê Sîpkî, Hecî Mûsa Begê Xweyî, Cemîlê Çetoyê Pencînarî û Mala Eliyê Ünîsê Qewmê Çiyê li cihê xwe mane û li hemberî Rûs şer kirine. Tişteki din ê balkêş ji ew e ku di nav vê pergala leşkerî ya nû de êdî yekîneyên ku serektiya wan şêx û meşayix dikin hene.

Alaya Eşîra Xweyî ya Siwarî di bin emrê Hecî Mûsa Begê Xweyî de di Geliyê Bedlîsê de şer dike û nahêle Êrîs derbasî herêma Botanê bibe. Yekîneyên bi navên Mufrezeya Şêx Seîdê Nûrsî, Tabûra Milîsan a Şêx Mesûm, Alaya Milîsan a Şêx Şerîf, Alaya Milîsên Darîkî, Alaya Milîsên Eşîra Xiyan, Tabûra Milîsên Pencînarî, Alaya Milîsan a Cemîlê Çeto, Tabûra Milîsên Çepaxçûrê û Tabûra Mala Eliyê Ünîs (Tabûra Milîsên Sasonê) ji li çar aliyên Bedlîsê şer dikin.

Bi taybetî, Mufrezeya Seîdê Nûrsî heya tevî şerê ku di navenda Bedlîsê de diqewime dibe û li Gokmeydanê bi şûr û xenceran şer dike. Di dawiya vî şerî de, Seîdê Nûrsî û xwendekarê wî yê meşhûr Ebdurahîm Rehmî Zapsû dîl dikevin. Dem a ku herêma Bedlîsê bi tevahî dikeve destê Êrîs, êdî li xeta Botanê ji tevahiya kurdan çekan radikin. Di xeta Darahênê, Qulp û Dêrsimê de alayên nû tîn çekirin, ji

van alayan yek ji Alaya Milîs a Eşîra Hesenanli ya Duyemîn bû ku serekê wê ji Seyîd Rîza bû.⁹

Geliyê Zilan herêmeke çiyayî ye ku dikeve bakurê behra Wanê û bi şiklê îdarî bi Erdîşê ve gîredayî bûye heya roja me. Geli, ji sê çiqan pêk tê; Çiqa Hecîdêran, Çiqa Hemoyan û Çiqa Bekiran. Van çiqan navên xwe ji heman eşîran (Hecîdêrî, Hemoyî, Bekirî) girtine. Dem a ku Alayên Hemîdiyê hatine çekirin, van her sê eşîrên mezin û eşîra Kalkî, Îskî û Mikailî konfederasyonêke bi navê "Ademan" ava kirine û tevî alayan bûne. Eşîrên din ên heremê yên bi navên Torin, Xeloyî, Ecoyî tevî konfederasyona "Heyderî (Heyderan)" dibin. Ev her du konfederasyon paşê Geliyê Zilan di navbera xwe de beş dikin ku sînora ji "Çemê Geliyê Zilan" bûye. Di heremê de hem alayên Heyderan û hem ji alayên Ademan hebûne. Ev her du konfederasyonên eşîran çend caran ji bo zozanê wek "Tucî", "Gulîzer" û "Walî Beg" êrişî hev kirine. Her çiqas Mela Mihemedê Zilanî ji eşîra Hecîdêrî bû ji, gundê wî (Bonizî) diket di nav erdê konfederasyona Heyderan. Lewma ew ji êdî di nav alayên Heyderan de cih digire. Lê dem a ku "Alayên Milîsan ên Mînekar" pêk tîne, êdî rola konfederasyona Ademan zêde çênabe.

Alayên Geliyê Zilan (di fermiyetê de alayên Erdîş, Elcewaz û Panosê) bi taybetî dikevin bin emrê Kor Huseyn Paşayê Heyderî. Serrekên alayên Ademan ên wek Mihemedê Evdî Axayê Mikailî firar bû, Qulixanê Heso (ji ber ku dema Wan ketibû destê Êrîs, wî ji Erdîş û Çaxirbeg talan kiribûn) girtî bû, Silêmanê Mamê (ji ber ku tevî operasyonên li dijî Şêx Şabêdîn bûbû) ji aliyê gel ve hatibû îzolekirin û Meroyê Biro ji aliyê Êrîs ve hatibû kuştin. Lewma êdî li heremê tu reqîbên Kor Huseyn Paşayê Heyderî nemabûn. Dem a ku beşek ji alayên Milîsên Ademan (taybetî ji eşîrên Bekiran û Hemoyan) bi mînekarî derbasî aliyê Kor Huseyn Paşa dibin, Paşa ji çend gundên Elcewazê (Qerekeşîs, Axçîra, Arînçkûtîs, Xomas, Pargat, Sîpan ku berê ev gund ên ermenan bûn û paşa ew talan kiribûn) dide wan. Dem a ku Êrîs ji Wanê vedikişê, êdî li heremê tenê yekîneyên ermenan dimînin. Qulixanê Heso vê fîrsendê baş bi kar tîne, (ku ji hefsê reviyabû) ji çiyê berjêr dibe û tevî eşîrên din êrişî Erdîşê dike û Erdîşê ji ermenan distîne. Ji ber vê yekê, ji aliyê dewletê ve tê efûkirin.¹⁰

Di dawiyê de mirov dikare bibêje ku yekîneyên leşkerî yên kurdan peywira xwe baş anîne cih. Piştî ku komara Tirkiyeyê tê avakirin, êdî hewcehî bi van yekîneyan zêde namîne û di nav 15 salan de serrekên van alayan tîn tesfîyekirin. Kor Huseyn Paşa, Ebdulmecîd Begê Sîpkî û Hecî Mûsa Beg ji ber ku piştigiriya Şêx Seîd kirine, tîn mişextkirin. Paşê Hecî Mûsa Beg û Kor Huseyn Paşa direvine Sûriyeyê, li wir Hecî Mûsa Beg nexweş dikeve (dibe zatûre) û di sala 1928'an de dimire; Kor Huseyn Paşa ji aliyê lawê wî yê bi navê Medenî ve di 1929'an de tê kuştin.

Ebdulmecîd Begê Sîpkî li mişextiyê (Qeyserî) di sala 1930'an de ji ber krîza dil dimire. Esedê Xalî, di salên 1920'î de li gor îdiayan dewlet jehrê didê û ew dikeve. Seîdê Nûrsî jiyana xwe li mişextiyê derbas dike. Xalî Begê Cîbrî di 1925'an de û Seyîd Rîza ji 1938'an de tîn dardakirin.

Dewlet dîsa ji wek saziyêke alîkar "mîlistî"yê ji holê ranake û diparêze; alîgirên xwe yên eşraf û di çarçoveya feodalîteyê de endamê eşîrên bêhêz û bêpopulartî de bin vê saziyê de berhev dike û di serhildanên kurdan de (1921-1938) bi kar tîne.

Sedat Ulugana

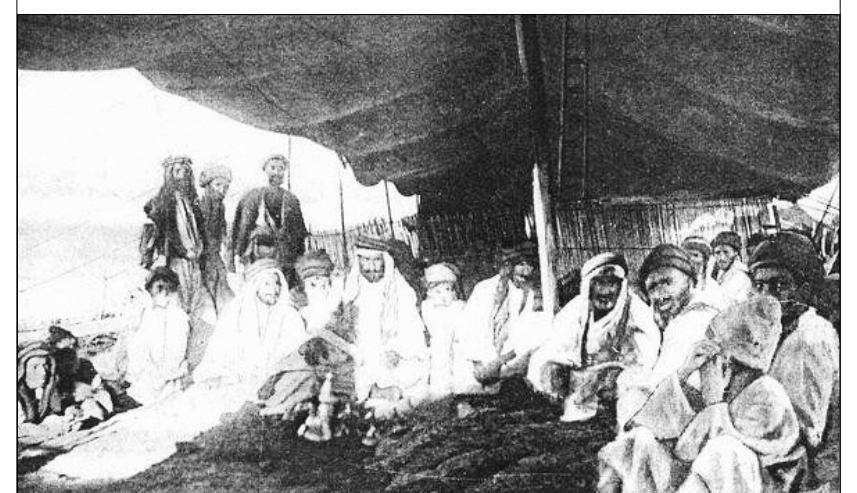
Di despêka Şerê Cîhanê yê Yekemîn de, dewleta Osmanî dixwaze ji layên eşîran baştir îstifade bike. Bi vê armancê wan jinûve saz dike û vê carê ji navê van alayan dike "Alayên Îhtiyatî yên Siwarî" û wan bi Artêşa Çaremîn ve girêdide

Di despêka Şerê Cîhanê yê Yekemîn de, dewleta Osmanî dixwaze ji layên eşîran baştir îstifade bike. Bi vê armancê wan jinûve saz dike û vê carê ji navê van alayan dike "Alayên Îhtiyatî yên Siwarî" û wan bi Artêşa Çaremîn ve girêdide

Çavkanî:

- 1- Prens Shachovsky û Kamil Bedirxan ji Çarê Êrîs re raporekê dinivîsin, Aris Arda, "Sovyet Arşivinde Kürtler" www.newroz.com: " di despêka şer de di bin serektiya Resûl Beg û Eyub Paşa (Eyub Paşayê Kaskî) de hejmareke pir ji Alayên Hemîdiyê derbasî aliyê me bûn. Lê sed heyf ku ew súbay û tevahiya kesên ku derbasî aliyê me bûbûn re muameleyên xerab hatin kirin, dest dirêji namûsa wan hat kirin, mal û milkê wan hatin talankirin. Ev ji bu sedem ku yên din nebin alîgirê me. Mînak, Hesên Begê Hertosî di serî de bi xwesteka xwe teslimî Êrîs bûbû. Lê ji wî re pir bêedebî hat kirin û ew ji ji me reviya û paşê ji bû dijîmekî çavsozê Êrîs. Bi teşwîqkirina Ermenyan, leşkerên Êrîs zulmeke mezin li Kurdan kirin. (...)"
- 2- Celîlê Celîl, Otobiyografya- Abdurrezzak Bedirhan- wer: Ahmed Cuni, Peri, İstanbul, 2000, r.36
- 3- Ahmet İhsan ve Şürekası, Ordu Salnamesi, Matba-i Osmani Şirketi, İstanbul, 1332, r.900-960
- 4- Emekli Kurmay Yarbay Süleyman İzzet Yeğînatî, Büyük Harbin Başında 2. İhtiyat ve Nizamiye Süvari Tümenleri ile Aras Cenup

- Müfrezesinin Muharebeleri, Genelkurmay Başkanlığı Askeri Matbaa İstanbul, 1939, r.14-17
- 5- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Kafkas Cephesi, 3. Ordu Harekâtı, cild.2, Genelkurmay Başkanlığı Yayını, Ankara 1993, r. 39
- 6- Mehmet Şerif Fırat, Doğu İlleri ve Varto Tarihi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1983, r.143
- 7- Ev kilam ji aliyê Dengbêjê Reso û Dengbêjê Şakiro ve hatiyê gotin: (...)
- Hey dunyayê ax hey dunyayê hayê hayê ezê li diyarê Dutaxê diketim bi dar û bî ye hucûm hucûma bavê Xalis Kekê Mexsê ye (...)
- bi zora şûr ajotiyê li ser topê ye topa Êrîs standiyê ji destê alayê ye hey wayê ax dunyayê hey wayê
- 8- Zinar Silopî (Kadri Cemil Paşa), Doza Kurdistan- Kürt Milletinin 60 Seneden Beri Esaretten Kurtuluş Savaşı Hatıratı, Stewr Basım evi, Banever, 1969, r.39-41
- 9- ATASE Arşivi, Klasör: 2673, Dosya: 178, Fihrist: 5-2
- 10- B.C.A, No.30-18-1-1 / 4-49-1 (20 sibat 1338)

Ziwanê kirmanckî de eserêko newe vejîya

Wêşanxaneyê J&Jyî ra bi ziwanê kirmanckî de yewna eserêko newe vejîya. Nuştoxê kitabî Suleyman Yilmazî seba ke namdarê kurdî nêrî vîrîkerdene û neslê neweyî zî înan bişinasnî kitabêko bi nameyê 'Namdarê Kurdan' vet

Nevin Alkan

Zanayîş, huner, tarîx, kultur, edebîyat, deyr, deyrbazî, folklor û heta şer zî tede xeylê çiyî kitabî ra yenî musnayış. Kitabî tarîxê nuşteki yê nê çiyân î. Her çiqas ke eserê nuşteki yê ziwane kirmanckî kêmî bibî zî serranê peyênan de no het de averşiyayîşêk virazîyayo. Averşiyayîşê tarîxê nuşteki bibî zî eke ziwan nêro qiseykerdene ver bi çinbiyayîşî şono û yeno vîrîkerdene. Xora goreyê cigêrayîşê UNESCOyî, kirmanckî ver bi tehlukayê vindîbiyayîşî de yo. Seba daîmkerdişê ziwani, ganî ziwan neslanê neweyan rey de bêro qiseykerdene û cigêrayîşê raştîyan bêro kerdene.

Seke Mamoste-Nuştox Suleyman Yilmazî zî kitabê xo yê bi nameyê 'Namdarê Kurdan' de vato 'Tarixzanê serdestan, tarîxê kurdan sey çinbiyayîşê hesibnayo' seba vîrîkerdiş û çinkerdîşê ziwan û kulturê no şarî her tewir kerdîş ameyo û yeno kerdîş. Merdim tarîx û edebîyatê xo kitabî ra museno. Nuştox Suleyman Yilmazî seba ke namdarê kurdî nêrî vîrîkerdene û neslê neweyî zî înan bişinasnî kitabêko bi nameyê 'Namdarê Kurdan' vet. Kitab de qala hunermend, şair, kaybazê sînema, derybaz, serkêşê xoverdayîşan yê kurdan, şorişgerê kur-

dan, ziwanzan, nuştox, rojnameger û sewbîna xeylê namdaran yeno kerdene. No kitab de qala tarîxê kurdan yeno kerdene û wêşanxaneyê J&Jyî ra vejîya.

Suleyman Yilmaz dewa Zeydanî ya pabesteyê qezaya Piranî ya Amedî ra yo û mamosteyê mektebî yo. Yilmazî Şûbeyê Amedî yê Egî-tîm-Senî de Sekreterî kerd û Kurdî-Derê Amedî de dersê kirmanckî dayo. Sewbîna zî Rojnameyê Azadiya Welat ke bi Qeranameyê Hukmê Qanûnî (KHK) ame padeyene de nuşteyî nuştî û nika hema zî cayê çiyayan de nuştîşê xo domneno. Mi derheqê babete de nuştoxê kitabê 'Namdarê Kurdan' Mamoste-Nuştox Suleyman Yilmazî de qisey kerd û ey ma rê qala kitabê xo kerd.

Edebîyat û netewbiyayîş

Yilmazî destpêkê qiseykerdişê xo de qala ziwan û edebîyatê kurdî kerd û va: "Eke yew ziwan aver nêşero û dewlemend nêbo eserê hol û namdarî nîne nuştîş. Sebebê na rewşê estê. Hetêk de politikaya asimilasyonî esta. Ziwanê ma ser de tedayêka verê esta. Nê wextê Siltan Abdulhamîdî ra dest pêkerdo û heta ewro dewam kerdo. Eke ziwan aver nêşero, nasnameyê netewî zî zehif maneno. Wexto ke ziwan dewlemend bibo û aver şero,

hem edebîyat û kulturê kurdan û hem zî edebîyatê dinya rê xizmetêko pîl beno. Xora eke edebîyat dewlemend bibo ziwan zî aver şono. Eke edebîyatê kurdî aver şero, namdarê kurdî zî do bêrî nuştîş. Hikaye, roman û şûrê edebî, nasnameyîyayîşî de faktorê muhîman ra yî. Edebîyat netewbiyayîşî de rolêko muhîm kay keno."

Namdarê kurdî nîne zanayene

Yilmazî dewamê qiseykerdişê xo de qala sebebê nuştîşê nê namdaran kerd û wina va: "Ma kurdî namdaranê sewbîna şaran baş şinasnenî û heyatê înan zanî. Feqet namdaranê kurdan nêzanî. Nê namdarê ke mi portreyê înan nuştî, ziwan û kulturê kurdan rê xizmetêko pîl kerd. Seba ke kurdî azad bibî, kurdî azad bibo û aver şero xizmetêko zaf pîl kerd. Wexto ke ma portreyê nê namdaran wananî, ma derheqê ziwan û kulturê kurdan de malumat herînenî. Yanî hîssiyatê neteweyî aver şono. Wexto ke ma înan wananî ma tarîxê xo bander benî."

Ganî ziwan bêro şixulnayene

Yilmazî diyar kerd ke kurdî heta ewro azad nêbiyî û kurdî wayîrê statu nêbiyo' û

va: "Coka ra edebîyatê kurdan aver nêşyo. Wexto ke kurdî biameyêne qalkerdene û nuştene, bedel ameyêne waştene. 1970an de kurdî qalkerkdiş û nuştîş bedelo pîl waştene. Edebîyatê kurdî tepîya mendo. Ma na babete tay girê da ziwan, la kirdkî hîna zêde tepîya mendo. Sebebê na rewşê vişêrê nê çiyânê ke ma vatî oyo ke kirdê ma cayanê çîya-çiyân de cûwîyênê û sewbîna zî mezhebê înan çîya-çiyayo. Aye ra fekê çîya-çiyayî ameyî meydan. Na ra wexto ke dêrsimijêk û pîranijêk yenî tê het yewbînan ra fehm nêkenî û tadyênî tirkî ser. Çiyabi-yayîşê nê fekan zî politikayê asimilasyonî vera yo. Ganî kirmancî ziwane xo ser de bivinderî û ziwane ko ortax ke her kes yewbînan ra fehm bikero qisey bikerî. Heta ke ma ra bêro ganî ma rojnameyan,

televîzyon û radyoyan de ziwane ko ortax bişixulnî ke şarê ma, ma ra fehm bikero. Wexto ke ziwan de yewîye biba, na rewşê de netewbi-yayîşî rê zî xizmet bikera. Tay grûbê ma estî ke ziwan rê xizmet kenî. Feqet lazim a ke xebatêka hîna hîra bêra viraştene. Ganî kirdkî ser o xebata standartkerdişê ziwani bêra kerdene. Nê rojanê verênan de tora kurdî û nasnameyê kirdî virazîya. Torêka muhîm a. Tir-kîya û teberê welatî ra xeylê ziwanzanî zî tewrê kombiyayîşî biyî. Pêşniyazê muhîmî virazîyayî. Tabî binê tore de kirmancê ma zî estbî. Ma wazenê ke binê sîwanê tore de pêşniyazê ma zî bêrî girewtene."

Rolê medyaya komelkî

Yilmazî qiseykerdişê xo yê peyênan de seba wayîrvejîyayîşê ziwani veng kerd û va:

"Medyaya sosyal rolêko pîl kay kena. La ez ewro ewniyena embazê ma, ciwanê ma, roşnîvîrê ma bi tirkî nusnenî. Mîsal merdimêk wefat keno, îlanan bi tirkî nusnenî. Beno ke ê kesî tirkî nêzanî zî. Ma mesajanê xo tirkî nusnenî. Ganî ma pê ziwane xo kar bikerî, ganî ma bi ziwane xo siyaset bikerî û heme cayan de bi ziwane xo qisey bikerî. Ziwanê ma keyeyê ma yo, ziwanê ma nasnameyê ma yo û ziwanê ma hafizaya neteweyî xo mîyan de hewêneno. Merdim bi kamî ziwani qisey bikero, bi aye ziwani fikirêno. Fikir û ziwan pabesteyê yewbînan î."

Edebîyat, fikir û ziwan pabesteyê yewbînan î

Yilmazî qiseykerdişê xo yê peyênan de wina va: "Şarê ma bi taybetî zî ciwani ganî ziwane xo û tarîxê xo bizanî. Eke ma tarîxê xo nêmusî, ma do bêkok bimanî. Merdim tarîxê xo ra ders gêno û ameyoxê xo tayîn keno. Ma zî û ziwane ma zî yewê ra cêr nîyî. Kompleksêke ma çin o. Xora ganî merdim sewbîna ziwani zî bizano. La ganî her çî ra ver ma ziwane xo bizanî û xizmetê ziwane xo bikerî. Omidê ma esto ke ciwanê ma do wayîrê ziwane xo bivejîyî. Çimkî ma wayîrê nasname û ziwane xo nêvejîyî, ma werte de helîyenî. Kulturê ma bavûkalanê ma ra sey mîras ma rê mendo. Ganî ma wayîrê ci bivejîyî."

Selahîyetdarî çira seba Dêrsimî bêveng manenî?

Merkezê Xeberan

Wendekara Beşa Averberdişê Domanan ya Unîversîteya Munzurî Gulistan Doku (21) 5ê çele yî ra nata vindîbiyaye ya. Zaynal Abarok eslê xo de Rûsya ra yo û nameyê ci hedîse de vêreno werte de nêaseno. Abarokî Rûsya de bîyo pîl û bado ke dayîka ci polisêk reyde zewijyaya Dêrsim de sey lajê polisî ciwîyeno. Badê ke çalakî û aktîvîyeyî zêdîyayî, walîtîya Dêrsimî seba 15 rojan bajar de heme aktîvîyeyan qedexê kerde. Walîtîye idîa kerde ke nêrazîbiyayîşê ke yenê mojnayene 'Şar teşwîq kenê û dişmenîye kenê'. Embazê Dokuye zî vîniyayîşê Dokuye ra nata çalakîyan virazenî. Rektor Ubeyde İpekî waşt ke wendekarî çalakîya xo biqednê. Labelê wexto ke wendekarî serebûtê Cem Tekinoglu yî vist vîrî 'wendekarê cinîyî yê unîversîteye tacîz kerdbî' rektor kampus terikna. No zihniyet vera 17 serran de 15 hezarî ra zêdêr cinîyî hetê kesane tewr nêzdîyê înan ra ameyî kiştene û hema zî yenî kiştene. Çîyo balkêşin ra yew zî oyo ke Dêrsim de hedîseyê istîsmarî virazîyayî û virazîyenî. Dêrsim de 5 aşmanê peyênan de 4

hedîseyê istîsmarî qewimîyayî. Ame zanayene ke qezaya Pêrtagî ya Dêrsimî de xeylê domanê lajî yê 11 û 16 serrî raştê istîsmarê cinsî ameyî. Qerare nimitîşî dîya tehîqatî ser. Verê cû Cizre de, Çewlîg de û Mêrdîn de serebûtê istîsmarî amebî meydan. La derheqê nê pêro serebûtan de qerare bêteqîbiye ameyê dayene. Çî tesadufo ke wexto ke cinî û domanî yenî mexdurkerdene qerare nimitîşî dîyeno dosyayanê kerdoxan ser, kerdox yenî nimitene, nîne eşkerakerdene û nîne

cezakerdene. Na rewşê de hûmara hedîseyanê winasiyan zêdîyena. Sîtemo serdest paştî dano camêrdan. Reaksiyon û vengê xurtî nîne nawitene ke serdestî hêzê şarî ra bitersî û mecbur bimani ke rayraberdişê welatî bibedilnî. Derheqê nê babete de çiyî yenê nimitene. 10 serranê peyênan de istîsmarê vera domanan se ra 700 zêdêr bîyo. Merdim bawer nêkeno ke selahîyetdarî na rewşê nêvînenî.

Yanî çîyo ke ma wazenî vajî oyo ke heme hedîseyan de gîştê camêrdo

serdest û iqtîdarî esto. Zihniyeto camêrd o serdest bi serran o dewre de yo. Mumkun nîyo ke nêkerdişanê ke vera cinî û domanan de yenî kerdene nêvîni, labelê hesabê înan de tena berjewendîyê şexsî esto. Coka ra çimanê xo padanî û goşanê xo gênî. Lal û koran kay kenî. Çimkî no hawa înan rê asan yeno û menfîetê înan netîce de esto. Helbet no şar do rojêk biteqîyo û hesabê nê çiyân biperso. Ganî komel hemverê nê hedîseyan de bibo yew veng. Hende serran de çîyo ke nê-

meyo sereyê cinî û domanan ser nê-mendo. Bajarê kurdan çargoşe bi kameryanê averşiyayeyan ameyî girewtene. Bi leşker, cendîrme, polis û tîmanê taybetan ameyî dagirkerdene. Senî beno ke wexto ke qala istîsmarî û cinîyêk yeno kerdene tu selahîyetdarêk ra vengêk nêvejîyeno û werde de nêasiyenî. Xeberanê ke ameyî weşênayene de vejîya werte ke serebûtê istîsmarî yê Pêrtagî hetê çeteyêkî ra serra 2004î ra nata dewam keno û kargeho ke dimenê istîsmarê domanan amebî antene hetê polisyan, leşkeran û notiran ra tim ameyêne ziyaretkerdene. Aqilê merdiman nênakokîyan nêtepişeno ke cayêko winasî de hedîseyê istîsmarî û vindîbiyayîşî nêrî vînaneyê û nêrî zanayene. Qey merdim cayo ke ziyaret keno nêzano? Nê çiyî politikî î. Tewr peynî Dêrsim de vejîya werte ke hirê çawîşê pisporî teca-wîzê cinîyêka 20 serrî kerdî. Seba nimitîşê serebûtî destûr nêdîyeno ke nêweşxane de kesêk cinî ziyaret bikero. Aqûbetê cinîyê nîno zanayene. İqtîdaro serdest û camêrdo serdest yewbînan ra hêzê gênî, yewbînan pawenî û yewbînan ceza nê-kenî. Coka ra hserbûtî zêdîyenî.

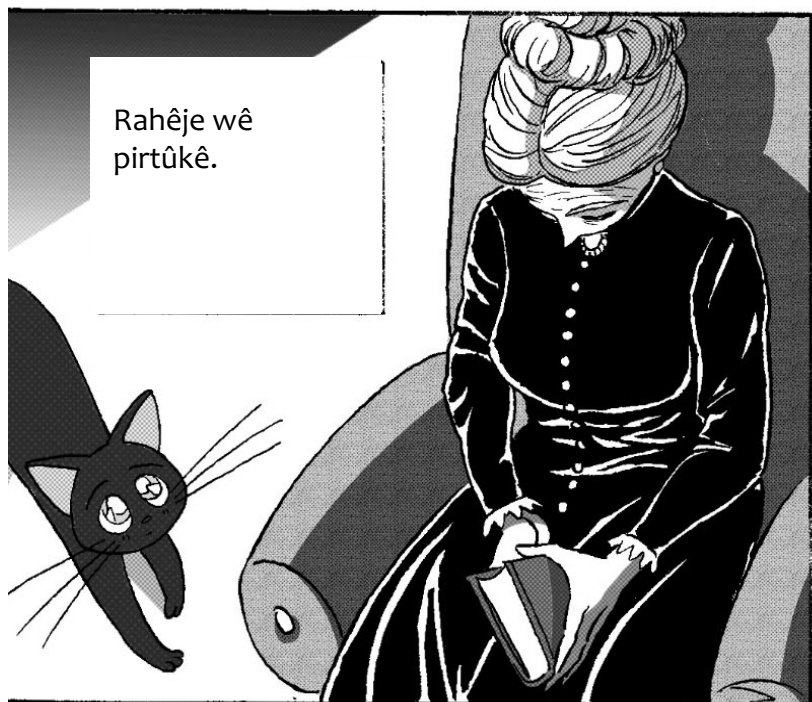

Xêzkarê mêvan

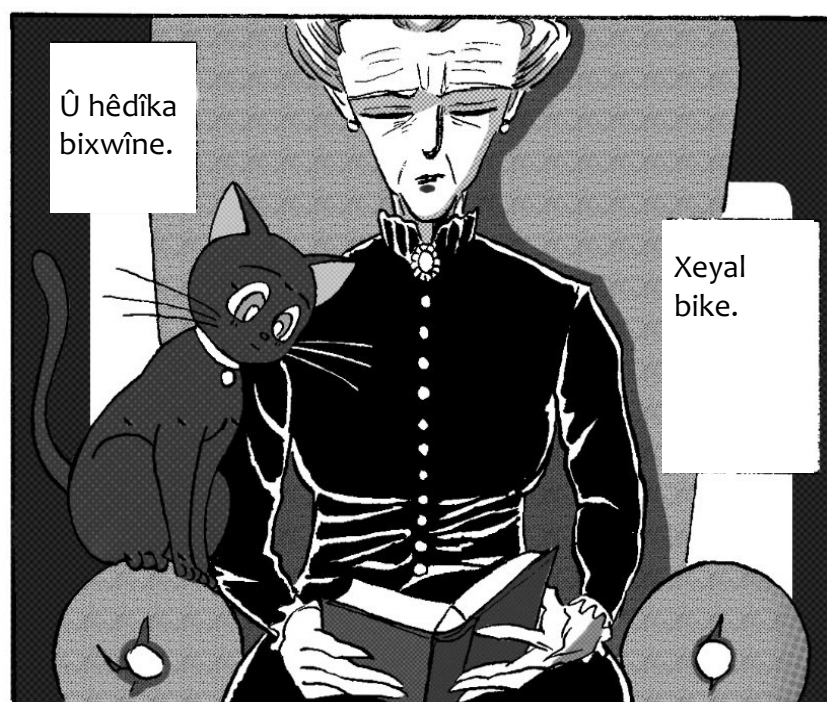
Julian Peters

Gava tu pîr bûyî, te por spî kir û xilmaş bibî li ber kuçikê...

Rahêje wê pirtûkê.

Û hêdîka bixwîne.

Xeyal bike.

Awirên nerm...

Û şîrîniya demên çûyî...

Julian Peters xêzkarekî bi nav û deng e û li bajarê Montreal Kanadayê dijî. Gelek xêzeromanên wî hene û hin pirtûkên qerfî veguhastine xêzeromanê û bi girani helbestên klasîk xêz kirine. Me jî piştî destûra xêzkar xwest ku wî bi çend xêzan bikin mêvanê rûpelê xwe. Wergera gotinên van xêzan, ji aliyê Takyedîn Çiftsûren ve hatiye kirin.

Zimanên biyanî

Carekê geştiyareke alman hate serdana Amedê û xwest li nav sûrên wê yên dîrokî bigere. Piştî ku ew hinekî li nav sûran geriya û derbasî nav kolanên sûrê yên teng bû, rîya xwe wenda kir û nema dizanî ew ê çawa vegere otêla xwe. Li kolanê du ciwanên amedî rawestiyabûn, jina geştiyar çû ba wan û bi almanî ji wan pirsî, lê ciwanan jê fêmekir, bi îngilîz û fransî jî wan pirsî dîsa fêmekir.

kirin, dawî bi îtalî ji wan pirsî dîsa bersiv nedan. Piştî ku hêviya xwe ji wan qut kir û çû, yekî ji wan ciwanan ji hevalê xwe re wiha got: "Welehî divê em hîni zimanekî biyanî bibin, carnan bi kêrî mirov tê." Hevalê wî lê vegerand û wiha got: "Kuro dîno tu yê çî feydê ji zimanan bibînî û ew ê çawa bi kêrî te were, binihêre waye jinik bi 4 zimanan dizane, ka çî feyda wan jê ra çêbû."

Şûjin**Dildarê Amedê****Ziringînî ji bin guhê we were!**

Dema min nû bihîst ku kovareke xêzeroman bi kurdî derdikeve, kêfa min hat û dema min navê wê dît bêhtir kêfa min hat, min got de vaye êdî dora me ye ku em zîringiyê ji bin guhê hemû kul û derdên xwe bînin. Lê min nizanibû ku dê ziringînî terpîn û reqîn û teqeq tev li serê me bêhtir kom bibin.

Ji roja ku ev Zîring derketiye min rojê xweş ji xwe re nedîtiye. Berê dema hinekan ji min dipirsî digot tu çawayî min digot, 'teq û req idare dike.' Lê niha dema hinek vê pirsê dikin ez dibêjim, 'teq û req û şerq û gum û firşelep' û hîna jî ez nikarim derdê xwe bînim ziman.

Di meha ku Zîring çap bû de, fatoreya min a ceyranê got firşelep û du qatê berê hat...

Hîna hejmara duyemîn dihate amadekirin fatoreya me ya avê go terq û vê carê 3 qatê berê hat...

Kuro lawo dema we got Zîring kêfa me hat û me got vaye dora me ye em ê ziringîniyê ji bin guhê vê dinayaya bêbext bînin lê mixabin me dît ku rewşa me ji berê xerabtir bû. Her carê ziringînî ji bin guhê me tê...

Xwedê û pêxemberê xwedê ji sersebeban re nehêle û birûskê ji ewrekî reş û tarî derkeve û bêje firşelep û li bin guhê dedaşê bikeve û fatoreyên çend mehan tev bişewitin...

Tew piştî ku bajarên me ketin bin destê çeteyan, xelkê me perîşan û koçber bû.

Ez newêrim behsa rewşa siyasî bikim heke min wêrekî hebûya min ê ji we re behs bikirana ji dema Zîringê û vir ve çend bajarên me hatine dagirkirin û wêrankirin.

Qirix ne bes bû bi ser de jî Re-coyê Tersteqle hat. Îcar tersteqle, ma tu kevokî lawo, ez zêde newêrim bela xwe tê bidim niha belkî terspihîn jî zanibe lê bawer nakim ji ber ewqas sal hûn dîrî Amedê ketine û li kolanê Stenbolê şaşo maşo bûne êdî ne tersteqle, tu nikarî rastteqle jî bavêjî. Niha meriv a xwedê bêje di nav wan de Îmamê Cîcî gelekî cîcî û xweşik e û camêr bela xwe di kesekî nade.

Lê ew Tersteqle heye, ew bela xwe di her kesî dide û tiliya xwe dixê hemû kulmozan, heta carekê dûpişkek lê rast were.

Kuro lawo hûn bûne benîştê devê her kesî, wê rojê Şevreşê Rûtarî li ber dengê Hisênkê Omerî û di bandora gotinên strana 'wey dilo dilo dilo, mala mêvaniya wilo, Hisênko cotkariya û terso ji xwe bihêviya.' Helbesteke wiha li ser we nivisandibû û Zîring wekî berpisiyarê hemû qede û belayên buhabûnê destnîşan kiribû û wiha digot:

Qirix hat û meşiya
Qelem xist nav tiliya
Bang kir Îmam Cîcîya
Tersteqle û çendek diya
Go min Zîring ji we re aniya
Kovara xêzkariya
Xelo ji kêfa ziriya
Şevo rabû firiya
Malî rabûn ser piya
Hêlo li qerfê geriya
Ji kerban re giriya

Êdî wiha bi serê min hatiye ku ez dibêjim tingeting, xîzexîz, şelpeşelp, terqeqeq, ringering, şelpînî, çirke irk, reqeqeq, dimedim, şingeqing û hîna jî ez xwe nikarim îfade nakim.

Teşebiseke pêwîst û wêrek

Avakirina Tora Ziman û Çanda Kurdî teşebiseke pêwîst û wêrek bû. Ger tor bikaribe xwe bigihîne hemû kurdan û çîgehên ku kurd lê dijîn, dê mekanîzmayên dînamîk di nav kurdan de ava bike

Zekî Gorur

Onto-polîtîkaya neteweyî û zimanî/çandî ya li ser kurdan li Tirkîyeyê zêde ji hev cuda nehateyi avakirin. Reftarên li dijî kurdan û ziman/çanda wan, di nav daîreyeke yekpare de ne û encamên wan jî bi hevdu ve girêdayî ne. Geşedan û serboriya kurdî li Bakur û li Tirkîyeyê di nav berxwedan û êrişan de teşe girtiye. Ziman çiqas alava kolonîzekirinê be ewqas wek alava dekolonîzekirinê jî tê fehmkirin. Loma di wê onto-polîtîkayê de, ber-tek, îtiraz, keftûleşt û berxwedana kurdan û kurdî jî, di nav wê daîreyê de encam daye. Ji ber vê rageşîya ontolojîk, kurdî nikare bibe meseleyeke asayî. Têkçûna wê jî, rewac û serkeftina wê jî bi vê onto-polîtîkayê ve girêdayî ye. Li aliyekî polîtîkayên zimankujî û çandkujîyê, li aliyê din berxwedana li dijî wê tê dayîn. Li aliyekî mekanîzmayên piştastînanê, li aliyê din hewldana têkbirina wan mekanîzmayan û berxwedana domdar a li dijî wê. Polîtîkayên piştastînanê, bingehîn, dîrokî û sistematîk in, lê nemezê di 3-4 salên dawî de dozaja wan û encamên wan, alarm û hisyariyekê dide û bangewaziyekê li kurdan dike. Nexasim piştî pratîka qeyûman û vesazkirina sistema dewleta tirk, êrişên

li ser ziman û çanda kurdî jî bi sistematîktir tînan meşandin. Ew polîtîka tenê ne Bakur, êdî di pratîkê de li Rojava jî tê meşandin. Helbet kêşeyên ziman û çanda kurdî meseleyeke pîralî û berfireh in û çareserîkirin û normalîzekirina wan karê plansaziyekê bi salan e. Di vê plansaziyê de pêdivî jî doh zêdetir bi hevahengiyekê heye. Geh ji ber xemxuriya navxweyî, geh jî ji ber pêkutî û spartina ji derve, ziman û çanda kurdî nikare ji xwe re cokên siruştî ava bike. Di nav vê rewşê de ziman û çanda kurdî geh bi ser polîtîkayê re tê nixrandin, geh wek alaveke polîtîk, geh wek qadeke berxwedanê, geh jî êdî wek sembolekê tê teswîrkirin. Her çî dibe bila bibe lê tenê hewldana kurdan dê bikaribe vê rewşê biguherîne, berevajî bike û tek bibe. Yekane aktor û muxatabê vê rewşê bi hemû reng û dengên xwe, kurd bi xwe ne.

Li bakurê Kurdistanê, di van demên dawî de, ji bo ku balê bikêşe ser rewşa zimanî û xetereya piştastînanê bixe rojeva kurdan, hin hewldan tînan dayîn, hin teşebîs tînan destpêkirin. Da-

wiya hefteyê komcivîneke berfireh li Amedê hate organîzekirin û 270 kes beşdarî vê komcivînê bûn. Gelek dezgeh, şexs û fikrên cuda, der barê rewşa ziman û çanda kurdî de danûstandin û gengeşe kirin û avakirina Tora Ziman û Çanda Kurdî deklare kirin. Navê torê di komxebata pêşin a 22-23'yê mijdarê de wek Tora Ziman û Çanda Kurdî hatibû diyarkirin, lê ev nav bi daxwaza beşdaran, bi rêbazeke demokratîk hate guhertin. Di komcivînê de 12 maseyên tematîk û cur bi cur ên wek Maseya Weşangeran, Maseya Nivîskaran, Maseya Çandê, Maseya Hunerê, Maseya Ziman û Perwerdeyê, Maseya Odeyên Pişeyî, Maseya Saziyên Hiqûq û Mafan, Maseya Karbazan, Maseya Ragihandinê, Maseya Akademîsyen û Sosyo-Lengûstîkê, Maseya Saziyên Jinan û Maseya Saziyên Zarokan hatin avakirin û di maseyên tematîk de babetên spesîfîk hatin diyarkirin û li ser wan gengeşe hatin kirin û rapor hatin pêşkêşkirin.

Di komcivînê de du rojan babetên wek mafên zimanî/çandî, pêwendîya ziman û nasnameya neteweyî, avaki-

rîna rê û rêzîkên xebatên sîvil, arîşeyên navxweyî û derveyî yê ziman û çanda kurdî, astengiyên bingehîn ên li ber kavdana ziman û çanda kurdî, nexserê, plansazî, statû û rêzîkên bernameya xebata torê û delîveyên berfirekîrîna torê hatin gengeşkirin. Di tabloya ziman û çandî ya li Bakur de, ji bo têkbirina polîtîkayên piştastînanê, rol û mîsyona siyasetvan, rewşenbîr, hunermend û civakê hate gengeşkirin. Rexne, tesbît û pêşniyazên pêwîst û pratîk hatin pêşkêşkirin. Sekreteryayekê berfirekîrî ya nû hate avakirin û ji bo meşandina karên torê, amadekirina rêzîknameyê, diyarkirina logoyê û karîgerkirina torê, dest bi xebatan kir.

Avakirina platform û dezgehan karekî hêsan e, lê tiştê girîng û zehmet ew e ku meram pêk bê, niyet hasil be. Ji bo wê jî ji bernameya torê bigire heta meşandina karê wê, ji berfirekîrîna wê bigire heta karîgerkirina wê, kurd û sazî û dezgehên kurdan dê dahatîya ziman û çanda xwe diyar bikin. Avakirina Tora Ziman û Çanda Kurdî, di dirêjahiya

dîroka berxwedana ziman û çanda kurdî de ne destpêkek e, xelegeke serboriya berxwedana wan e. Beriya niha jî bi heman rengî gelek kar hatin kirin û heta dereceyekê encam jî hatin bidestxistin. Lê tiştê ku li ser kurdan ferz e, domandin û xurtkirina hewldanên bi vî rengî ye. Her çend di salên dawî de bergindî êrişên sistematîk bêhêvîtiyek di nav kurdan de belav bûbe jî, sînerjiya ku ji komcivînê derket meydane, geşedaneke pozîtîf bû. Gilî û gazînan ku ne li meydana girseyî tînan kirin, di komcivînê de hatin kirin.

Avakirina Tora Ziman û Çanda Kurdî teşebiseke pêwîst û curetkar bû. Ku tor bikaribe xwe bigihîne hemû kurdan û çîgehên ku kurd lê dijîn, mekanîzmayên dînamîk di nav kurdan de ava bike, dê hem bigihê armanca xwe, hem jî roleke damezrîner û sereke bilîze. Em baş dizanin, ziman jî wek jiyane, bi berxwedan, xebat û afirandinê mezin û ava dike. Em bi hêvî ne ku ev pêngav wê rêçekê veke û ji bo serkeftin û azadiya zimanê me kurdan.

Wekî ku tu pêwendiyekê hevîbexş û berbiçav di navbera xebat û koşa mayîndekirina zanista rexneyî ya kurdî - ya di nav van dehsalan de başebaş geşbûyî - û çîroka (yan romana) kurdî ya modern de nîn be (!), tew nehateyi sazîkirin, yan jî gehînbariya gotarên analîtîk ên di berhemên noli bendname, folklor û roman, tîr û armanc, zanista edebîyata modern de çî girtîbûn, ne pîkan bin, bi tîrs û şayîşekê ku derziyên jehrî ên cadûgeriya reş a kolonyal, di ser teheyûla 'dojehê' û îmajînasîyona wê ya tegezkiirî re cardin û cardin cîdî dilê min bibin, pariyekê jî bi dudilî dest avêtîbû Dojeha (Dara, 2019) Recep Dildarî ya ku ji heşt çîrokan peywendîdar û kir û kiryarên dermirovî (mirov dikare kiryarên dijekurd, di heman demê de wekî kiryarên dijemirovî jî bipejirîne) pêk hatî.

Dildar, wekî ku di kurtejiyênîgarîya xwe de jî gotî, li Diyarbekirê bi qasî şeş salan mamostetî kiriyê û paşê, ji ber fikrên xwe -bêguman yê siyasî- hatiye girtin û çar salan jî di

Weswese 2

Şener Ozmen

Dojeha ku li can û cesedên xwe digere

zindana Diyarbekirê de maye ku ev demek e, jînenîgarîyên guhêrbar -yan jî guhêrînbar- yê nivîskarên me yê ziman û gotînan zimangêz yê destpêka çîrok û romanên kurdî dêhn û bala min dikişîne.

Bo nimûne, di sêyemîn pirtûka helbestan a Îrfan Amîdayî de (Şopa Neşuştî, 2005) kurtejiyan, weke fornameke nas, bi mejiyaya zayîngehê, pê re pê re biragehinên perwerdehiyê û berhemên wî yê çapbûyî bi dawî hatiye û di duyemîn romana xwe de Îrfan Amîda (Şevk Sîzofren, 2018), çend agahiyên din li kurtejiyana xwe zêde kirine û di dawiyê de jî, çî daye dîrxistina xwe ya ji bajarê Mêrdînê. Mîna ku nivîskêr bi vê ragehinê re xwestibe, asayîya (rûtîna) kuşînda ye di

jiyana nivîskarên kurd ên di navbera nûseriya li bajêr û bajarokên Kurdistanê û jiyaneke bê xirecir de asê mayî, bi agahdarkirina rewş û pergala ku ne bi destê wan tînan hatine guhertin, silavek bide xwînerên kurdî jî.

Çî ku li vî welatî hemû tiştên ku jiyane (jiyana asayî) li me dikin jehr û qeratî û dû re di dilqê çîrok û roman de dîsan li me vedigerin, di heman demê de wênesûretê jînpîv (biyometrik) ya/yê nivîskaran jî şanî me didin: Em dizanin wekî niha, belê niha, tam di vî kîlîkê de çî dikin û bi çî û çî mijûl in, lewre em dizanin wekî tiştêkî nakin (anegorî daketin û bilindbûna pileya siyasetê û tiştên din), li wan bajar û bajarokan giyan û jiyan hevresî hev bibin û hev du li qaqa reş jî asê bikin, em bêgav in ku bipên.

Îja, di zîncîreçîrokên Dojehê de ya ku bi gotînan ramanwerê fransî Michel Foucaultîyê de dibê ku Dildar, bi vî yekê daw û doza jî nû ve xwendinekê jî (ji bo Zayîna Bendixaneyê) jî me dike, hevoka pêşin a çîroka yekem (Lawîkê Amedî, Dojeh) ev e; "Îro ez jî îşkencexaneyê derxistim." (r. 11)

Naxêr, em li bendî hevokeke wiha bûn; "Ji niha de bibêjim wekî ez jî yek jî wan peyayan im ên ku di balafirê de, jî jêzeminê heyst hezar metre li jorê, di valahiye de û di zîkê qûtîyê metal de xwe jî bîra dikin û li du vêsabûna

xwe, çewaniya meyê, çêj û tehma xwarînê û firehiya palkursiyân dik-evin." (Serenad, Zulfu Livanelî), yan jî, "Mûcîzeyê herkesî heye, a min jî ew e! Azadî ew e ku, bi her sibeha ku tu şiyar dibî re, karibî heman tiştan biki." (Kumral Ada Mavi Tuna, Buket Uzuner), yan jî, "Bextewartîrîna kîlîka jiyana min bûye, min nedîzanî." (Masumiyet Muzesi, Orhan Pamuk), çî ku em jî vî yekê haydar in wekî destpêkên me wisa nîn in û lehengen me bi şetela û şuhûkên nedîtî, bi gilî û gotînan jî ber xewnereskan mayî, bi serborîyên kambax ta bi derziyê ve dikin û jî naxê jiyaneke ku ne aydê me ye, dipeyivin.

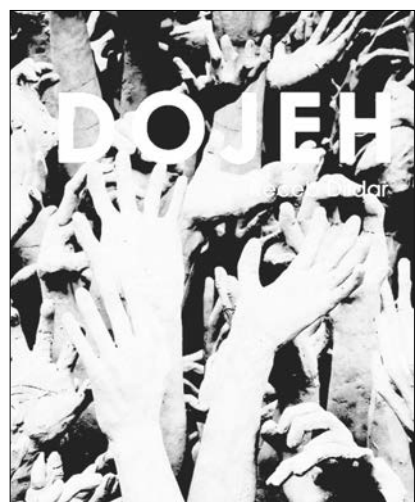
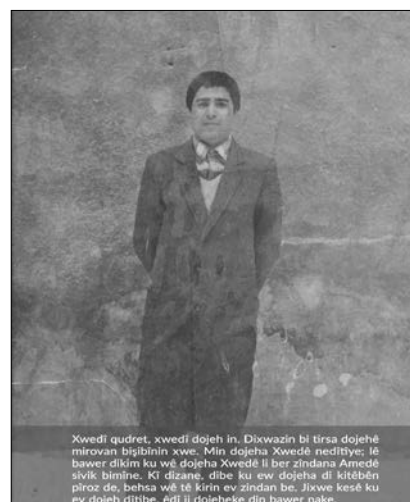
Bi tenê, xwînerê/i kurd dikare li dû hevokine ku bi peyva îşkenceyê dest pê dike, bikeve û heya bi dûmahîkê (dûmahîk jî hey reşetarî ye) rê bi-bire, mîna ku ev yekê wê/wî ne xwendin, lê alegorîyêke xwendinê be. Paul de Man yê ku di Alegorîyên Xwendinê de dibêje, yek jî sertê bingehîn e watesazkirinê, şaş xwendine û tevayîya xwendinê jixwe alegorîk e û alegorî bi figûran pêk tê ku di esasê xwe de metafor e.

Ji lewre Recep Dildar, di çîroka Dojehê de, metafora dojehê, ya di destên gorbihuşt Mehmed Uzunî de û xasma jî di romana wî ya bi navê Ronî Mîna Evîne Tarî Mîna Mirîne de bûbû

klîşeyekê berevajîbûyî (Alan, 2014), li wateya wê ya Foucaultîyê vedigerîne, her weha jî klîşebûnê jî azad dike; "Jixwe hepîsxaneyên Diyarbekirê, jî berê ve navdar in, gelek kilam li ser hatine gotin. Û her ku agirê dojeha Amedê gur dibe, li derve dengbêj û stranbêj destê xwe didin ber guhên xwe diqîrin." (r. 51) Pîrsa Foucaultîyê ye; cezayê ku nagihîje laşî, ma dê çî be, dibêje di Zayîna Bendixaneyê de.

Gava em li wêneyê nivîskêr yê li paşbergê xistî hûr dibin, çî dibînin gelo? Hêvî? Na! Bêxemi? Naxêr! Sawêra ciwaneke kurdî i reşebext? Belkî... ne qala Welatê Mezin û ne jî ya Welatê Çîyayan (Mehmed Uzun) tê kirin, em nivîskarekî figûral jî (Alan, 2014) nabînin, dojeh ne welat, lê girtîgeheke li wî welatî ye, wekî ku girtîyê wê dojehê jî dibêje; "Bi hezaran pêxember hatine vî herêmê, heta hemû pêxemberên em pê dizanin, hatine vî herêmê; lê disa jî nikarîbûne wan bikin meriv û dojehên bi destên mirovan tune bikin. Rojhilata Navîn bûye dojeha cihanê û di nav vî dojeha mezin de dojeha herî dijwar niha li Amedê ye." (Dojeh, r. 48)

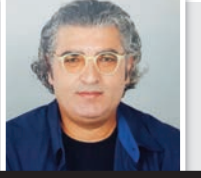
R. Dildar, Dojeha xwe, diyariyî hemû girtîyên Zîdana Amedê dike, belam jî aliyekê ve jî dixwaze hemû kitêbên ku behsa dojehan dikin, bişewitîne û xweliya dojehan li ber bayê bixe. Ya rast, tiştê ku di navbera Dojeha Xwedê û Dojeha Amedê de diçe û tê (r.57), ne hiş û bîr e, laş e, ku em bi hizr û bîrên Foucaultîyî bibêjin, laşê ku xwe bera nav qadeke siyasî daye, jî ber hindê ye ku tê dorpeçkirin, dexmandin û kedî kirin...

Xwedî qudrê, xwedî dojeh in. Dîxwazî bi tîrsa dojehê mirovan bigihînin xwe. Min dojeha Xwedê nedîtiye; lê bawer dikim ku wê dojeha Xwedê li ser zîndana Amedê sîvil bimîne. Kî dizane, dibe ku ew dojeha di kitêbên pişto de, behsa wê li kîrê ew zîndan be. Jixwe kesê ku ew dojehê din bawer nake.

Keştiya Alalû

Agît Yazar

Qada şerê dêwan: Dara

Havîna pêrar bû. Em li nav bajarê antik ê Darayê digerîn. Zarokên Dara yê bi kurdiya xwe ya şîrîn ji me re rêbertiyê dikin. Li her dereke Darayê, rêberên me diguherin. Ez fam dikim ku her cihê, aydê hinekan e. Wexta em dadikevin zindana Bertewîl a Darayê, 4-5 rêberên qîz ku temenê wan di navbera 7-10 salî de ye, me li nav zindana Bertewîl a Darayê digerin. Ji bo axaftinê, yek rê nade yekê. Ez dixwazim a tewra piçûk bipeyive. Rêbera min a piçûk û porgijîk destpê dike: "Ev ewil embara avê bûye. Romayîyan xerxa wê bi sipîka hêka 'deve qûşû' çekiriye..."

Wexta rêbera min a piçûk dipeyivî, te digot qey şekirê mêtinê li ser zimanê wê ye; wanî bi mirçemirç dipeyivî û tahma devê xwe xweş dikir. Em hemû gotinên rêbera xwe ya porgijîk rast dipejirîn û derbasî ser hevzhezwan dibin. Li wir jî rêberên piçûk û xwînşîrîn me pêşwazî dikin.

Li nav nekropolê ango li nav bajarê miriyan jî, vê carê stranbêjêkî nepen ku xuya bû ne yekî temam e, derdikeve pêşberî me û dest bi strana xwe dike: "Wêran wêran gundê mino/wêran wêran gundê mino/wêran wêran gundê mino!" Stranbêjê min û we hem distra û hem jî direqîşî.

Niha em ê stranbêjê xwe yê nepen û gundê wî yê wêran li nekropolê Darayê bihêlin û em ê ji 2 hezar û 500 sal beriya niha dest pê bikin û werin heta gundê stranbêjê xwe yê wêran.

Îskenderê Mezin

Kêm zêde 2 hezar û 500 sal berê, Kroj ê neviyê Aştiyago yê serwerê împaratoriya Medan, bi hevkarîya Harpago yê bêbext, bapîrê xwe Aştiyago jî textê wî dike û bi vî awayî hukmdariya împaratoriya, ji destê kurdan derdikeve û deikeve destê Persan.

Êdî ki lawê bavê xwe ye Persan bide sekinandin. Lêdixîn diçin welatê Lîdyâ, Likyayê dagir dikin û di ser giravên Egeyê re derbasî Yewnanistanê dibin. Li welatê Yewnanistanê jî kesekî bi navê Efiyales hebûye. Çawa ku Harpago yê kurd, bêbextiyê bi gelê xwe dike, Efiyales ê yewnan jî wanî bêbextiyê bi gelê xwe dike û dibe sedema tekçûna qralê Spartayê, Leonidas û 300 şervanên wî.

Bi vî awayî pers, ji Atînayê bigre heta Makedonyayê tevî wêran dikin û heta persetegehên yezdan û xwedawendên wan jî dişewitînin...

Bi vî awayî, tir û vira Persan derdora 200 salan da. Paşê B.Z di sala 336'an de, Îskenderê kurê Felîp ê makedonî radibe bi artêşêke ji 35 hezar leşkeran pêk tê, serî li hemberî qralê Persan, Daryûş ê sêyam radike. Îskender, cara ewil li rex çemê

Granîkos (Bîga) li dijî Persan re şer dike û bi awayî cara ewil Persan tîk diçin. Îskender li wir nasekine, tê li geliyê Îsosa bi ser navçeya Îskenderûna niha ve, cara duyem Daryûş tîk dibe. Tê gotin ku Daryûş hevîna xwe ya bi navê Asya û diya xwe li pişt xwe dihêle û direve.

Daryûş direve, Îskender li pey wî ye. Daryûş dike nake nikare Îskender razî bike û şerê man û nemanê li gundê Gaugamala yê bi ser Erbîla îro ve dest pê dike. Li vê derê jî Persan tîk diçin û Daryûş jî qada şerê difindîrîne, dibêje xirp û direve. Îskenderê min û we diçe Persepolîsa ku dilê Persan bû dişewitîne. Bi vî awayî bernavê xwe yê Mezin bi dest dixîne û dibe Îskenderê Mezin.

Tolhildana Persan

Îskenderê Mezin û generalê wî Selevkos nigên xwe rakdikin, împaratoriya Romayê pêl li dewsa piyên wan dike; ango bi awayekî ji awayan Roma, mîrasa wan wergidire. Vê carê împaratoriya Romayê û hukmdariya Partan derdikevin hemberî hev.

Di navbera van her du dêwan de, hukmdariya Komagene û Kurduene hene. Ev her du hukmdarî jî yên kurdan in. Lê Part û Roma, tu tahmê nadin wan, nexasim jî Part ango Pers. Bi vî awayî, axa Mezopotamyaya jorîn, di bin simên hespên Roma û Partan de, nola hevîrê tî vestrandin.

B.Z di sala 53'yan de, li herêma Herana îro, şerekî mezin di navbera Romayê û Partan de diqewime. Di vî şerî de, Part bi ser dikevin û generalê Romayê, Marcus Licinius Crassus di dîkeve destê Partan. Ev generalê bi navê Crassus, ew general e ku wî serhildana şoreşgerê mezin Spartakûs tîk biribû.

Tê gotin ku Persan zêr helandiye û

berdaye gewriya general Marcus Licinius Crassus ê romayî. Bi vî jî dilê wan rehet nabe, çermê wî digurên û tije ka dikin û kêfê lê diqewitînin. Piştî vê gosirmeta mezin, bi qasî 300 salan şûnve, ango P.Z di sala 243'yan de, şahê Sasaniyan ê bi navê Şapûr, li derdora Ûrfayê, împarator Valeryanûsê romayî dîl digire.

Tê gotin ku Şapûrê şahê Sasaniyan, tibabekî Valeryanûs li gel xwe digerin. Her cara Şapûr li hespê xwe siwar dibe, bangî Valeryanûsê dike. Valeryanûs xwe jê re ditewîne, Şapûr pêl li piştê wî dike û li hespê xwe siwar dibe.

Jinûvevakirina Darayê

Her çîqas dîroka Darayê ya xwe dispêre 2 hezar 300 sal beriya niha jî, di esasê xwe de di sala 505'an de, împaratorê bîzansî yê bi navê Anastasius, sûrên Darayê ava dike. Dirêjahiya sûran 4 km ye. Împarator Anastasius, li hemberî Sasaniyan di hundurê sûrên gelek zexim de garnîzonek ava dike. Hemû tiştên pêdiviya wan bi wan heyê, di nav sûran de bi cih dike û di bin erdê de jî gelek embarên avê çêdike. Heft km ji geliyê Kordîs û her wiha Kurka Çeto, bi qasî metre û nîvekê erdê dikole û tunêla avê tîne berdide berî ser embaran dide. Di heman demê de, embarên zexîreyan jî tîne avakirin. Ev amadekariyên wan ên ji bo bergiriyê, tîra wan dikin ku dikaribin bi mehan li hemberî dorpêçê li ber xwe bidin û jiyana xwe bidomînin.

Di dawîya sedsala pêncan de, şahê Sasaniyan yê bi navê Qewad, bi 20 hezar siwarî, ew çend jî piyade û 120 hezar jî xelkê sivil, digre ser Darayê. Dikin û nakin tu keysa wan lê nayê. Bi mehan li dora Darayê diçin û tîne. Jahrê davêjin nav avê, lê tu

bandor li leşkerê romayî nake. Lewra romayîyan bergiriyên xwe baş kirin û coav di bin erdê re, xef aniye nav bajêr. Ji ber ku wan berê texmîn kiribû, çaxa Sasaniyan bigirin ser wan, ew ê jahre bavêjin nav çemê tê nav bajêr. Loma jî tu kesekî ji wê ava bi jahr venexwaribû û ev plana wan pûç bûbû. Şahê Sasaniyan Qewad, dixwaze neqebekê di dîwarê sûrê de veke, lê di vî plana xwe de jî bi ser nakeve.

Sîmyakarek radibe û aqilekî dide şahî. Şah bi ya sîmyakar dike û zeytê dixin cirran û davêjin ser dîwarê sûrê. Paşê jî agir berdîdî dîwarê zeytkirî. Bênavber vê yekê pêk tînin. Dûre jî cirrên sîrkê davêjin ser dîwarê sîncirandî. Bi vî awayî kevîrên sûrê di ser hev de diherifînin tîne xwarê û Dara dikeve destê Sasaniyan.

Piştî 16 salan, Roma dîsa Darayê jî destê Sasaniyan derdixîne û ji nû ve ava dike. Sêzdeh sal derbas dibe, car din Sasaniyan Dara ji Romayê distînin. Ev rewşa hanê gelek car wanî xwe dubare dike. Piştî hingê, vî neqlê Dara dikeve destê artêşa musulmanan û ev der hêdî hêdî ihtîşama xwe wenda dike.

Bertewîlê Darayê

Di serdema Merwaniyan de, kesayetiyeke bi navê Bertewîlê Daraê radibe û dibe hukmdarê Darayê.

Ji ber ku Dara li ser rîya hevrişîmê ye û her wiha xwediyê çeme jî, Bertewîlê Darayê hem baca rîya hevrişîmê jî bazirganî distîne û hem jî heqê avê jî elên Ereban distîne. Tê gotin ku Bertewîlê Darayê, bendavek jî li ser vî çemî çêdike. Wexta havîne av kêmkirî dibe, ev bendav gelekî nîrxdar dibe û Bertewîlê Darayê, tibabekî jî vî rewşê sîd wergidre.

Ev rewşa hanê, di navbera Bertewîlê Darayê û elên Ereban ên li jêr de, gelek caran dibe sedema şer û pevçûnan. Lê ji ber ku Bertewîlê Darayê, mirovekî helorpelorî, pîrî xurt û bi qilafet bûye, zû zû tu kesî newêribûye xwe tîderbixista.

Heta niha jî xelkê herêmê, ji mirovên nola pêlewanan xurt re dibêjin, filankes bi qasî Bertewîlekî ye. Ev yeka hanê, pêlewantiya Bertewîlê Darayê bi me dide selimandin.

Efesa Mezopotamyayê: Dara

Dara, dikeve navbera Mêrdîn û Nisêbînê. Nêzî 10 km dûrî sinorê di navbera bakur û rojavayê Kurdistanê

ye. Di sala 1980'yê de dest bi kolandîna arkeolojîk a Darayê tê kirin. Heta niha jî sisêya yekê wê jî nehatiye kolandin. Ango beşeke wê ya mezin, hîn jî di bin axê de ye û li benda derxistina ser rûyê erdê ye. Tê texmînkirin ku beşek ji vî bajarê antik ê xwediyê cihê gelek stratejîk e, di bin erdê de hatiye avakirin.

Heta niha, beşek çarşî, keleh, pîr, coav, sarinc û embarên avê; dêr, qesir, zindan, topxane, gorên di tahtê de kolandî û wargehên sivîlan hatine dîtin.

Cihê ku herî zêde bala meriv dikişîne, şikefta sê qat e. Di vî şikefta ku bi dest hatiye kolandin de, hestiyên 3 hezar leşkerên romayî veşartin. Li ser devê vî şikeftê, rulyefên niwaze yên li gorî baweriya ola xiristiyanîyê hatine niqirandin hene.

Wek serencam

Demê min ev nivîs ji bo rojnameya Xwebûnê amade dikir, generalê Îranê Qasim Silêmanî jî aliya Amerîkayê ve hat kuştin. Ev yeka hanê, puxteya vî nivîsê ye! Ev serê 2 hezar 500 salan ne û beriya wê jî, vî erdnîgara me aramî nedîtiye. Gelê kurd, her cara ku ji xwe re sitargeh û jîngeh ava kirine, hêzeke barbar hatiye û ew wargehên wan wêran kirine.

Ê de bistrê stranbêjê Darayê yê nepen, bistrê! Li ser gundê xwe yê wêrankirî bistrê: wêran wêran gundê mino! Wêran wêran gundê mino!..

